

Д. Б. б
151

ИЛИИ ПЕТРОВИЪ
ПУШКАРЪ ПЕНЗ.

СТРУЧНА ПОУКА

ЗА
ПОДИЗАЖЕ

ИНДУСТРИЈЕ И ЗАНАТЛИСТВА

ID=232190220

Г. Б. б
151

СТРУЧНА ПОУКА

ЗА ПОДИЗАЊЕ ИНДУСТРИЈЕ И ЗАНАТЛИШТВА
КОЈЕ ТРЕБА ШТО ПРЕ ОСТВАРИТИ, ДА НАС НЕ
УГУШИ ЕКОНОМСКА И ФИНАНСИСКА
КРИЗА У КОЈУ СМО ЗАПАЛИ.

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
И. Б. 95164

НАПИСАО:

ФИЛИП И. ПЕТРОВИЋ

пушкар и дугогодишњи надзорник пушкарнице при Артилер.
Тех. Заводима у Крагујевцу сада у пензији.

ЦЕНА КЊИЗИ ~~11~~ ДИНАРА

К Р А Г У Ј Е В А Ц

Штампа „Ново Време“ Сенише Н. Пантелића

1929.

САДРЖАЈ КЊИГЕ :

1. Потребу подизања индустрије и народне привреде те да се тим отклони економска криза.
2. Изложени су артикли који се могу израђивати и индустријским предузећима.
3. Изложени су узроци због којих је наступила економска и финансијска криза.
4. Изложено је да се што пре донесе закон о индустрији и народној привреди.
5. Изложена је потреба да се што пре оснују индустријске банке за остварање индустрије.
6. Одређена су и меродавна по професији лица за поједине гране индустрије.
7. Предложен је и начин са којим се може најлакше и најбрже остварити индустрија.
8. Предвиђена је спрема као и улога коју занатлије треба да врше код индустрије.
9. Критиковани су и досадањи покушаји и неуспеси за остварење индустрије.
10. Изложена је потреба да се одма оснују обласне радионице за текстилну индустрију где ће омладина моћи изучавати разне текстилне занате.
11. Предложен је начин за лако и брзо подизање фабрика за поједине гране индустрије.
12. Указано је и лепих примера из стране индустрије.
13. Предложен је начин по коме треба да се осигурају занатлије и радници.
14. Дате су многобројне корисне поуке које ће користити раду при остварању индустрије.

У 1895 год. написао сам књигу „Једини Спас Занатлија“. Да ту књигу напишем дало ми је повода то, што је за време напредњачке владе 1882. год. закључен, један веома штетан трговачки уговор са бившом Аустро-Угарском, са којима је наше занатство потпуно упропашћено, јер су тим уговором дате врло ниске царинске: цене израђеној роби: а нарочито много лошијој фабрички израђеној; којој наше занатлије нису могли конкурисати, зато што су они сарађивали примитивним путем, без машина ручним радом, те су на тај начин погубили своје капитале, и тиме су многи од њих доведени, до очајног стања; тако да су вршили и самоубиства, јер нису нашли начина са којим би се могли одупрети конкуренцији.

То ми је дало повода да напишем једну књигу, прокритиковао сам многе ствари, и дао своје мишљење, са којим сам указао, све путеве којима треба ићи, па да се нашим занатлијама, дозволи да они не пропадају, јер је то привредна моћ наше земље, коју треба чувати и помагати. Та моја књига била је наишла на леп одзив, нарочито код меродавних кругова, јер је се тадашњи Министар Народне Привреде Г. Сима Лозанић јако заинтересовао, кад је извештен о њој; одмах је наредио свом инспектору Г. Секулићу, те је лично дошао код мене и купио за Министарство Народне Привреде 3 комада ових књига, на основи чега је, он тада одмах предузео корак, те је све, оно у колико је он могао, и што је до њега стојало, поправио, и узо у заштиту занатлија, приликом склапања нових трговинских уговора; и припремио је материјал, за израду Новог закона о Занатлијама, са којим су они заштићени од стране конкуренције. Тада су се наше занатлије, донекле задовољили, што им је у неколико поможено, те су мало побољшали своје стање, а на жалост, што морам рећи, они се нису трудили, да предузму и изведу и онај део из моје књиге, који се је лично њих, њиховог труда, и пожртвовања за њихово лично добро, тицао.

Сад после пуних 33. године, од када сам прву књигу написао, из горњих разлога; нашао сам се побуђен, да напишем и ову другу књигу, са пуно разлога, и увиђавности, да је нама од преке потребе индустрија, за коју сматрам, да нам је дужност, да се сви ангажујемо и заузмемо, да се у нашој земљи, што пре предузме и отпочне остваривати

подизање индустрије, јер нам је то једини пут којим треба да пођемо те, да избавимо нашу земљу, из тешке економске кризе, и да повратимо богостање народу.

Као дугогодишњи мајстор, пушкар и надзорник пушкарнице при Управи Артилериско Техничког Завода у Крагујевцу радио сам и управљао радњима и давао стручна техничка упутства и директиву у многобројним државним пословима са најбољим успесима, а на велико задовољство својих претпостављених, те сам на тај начин стекао и велика искуства у индустријским предузећима. По службеним државним пословима шиљат сам на страну, обишао сам бившу Аустрију, Немачку, Француску, Италију и том приликом обишао сам и прегледао многе њихове велике фабрике, са мојим знањем био сам постао чувен и поштован код страних фабрика, и посредством тога, ја сам могао ући свуда, а тим уласком да се упознам изближе са свима њиховим уређењима, као о начину извођења разноврсних радова, тако и о њиховој администрацији, и о плаћању радне снаге, и о набавкама материјала сировине као и целоме уређењу друштвеном, на основи чега је фабрика основана и целу њену функцију;

Из предњих навода мислим, да ће читаоци ове књиге стећи пуно уверење, да им ја са пуно стеченог знања и искуства могу пружити пуно лепих података, које ће они моћи искористити, при извођењу и остваривању индустрије. Дајући ову поуку и податке, ја сматрам да данас нема ни једног разумног државника, па ни обичног грађанина, који не увиђа, да је нама потребна индустрија, па ево из тих разлога, и ја овако стар хоћу да жртвујем ове последње дане мога живота, и слободнога времена, те да не понесем моје знање са собом у гроб. већ да га оставим млађим нараштајима, а нека они у колико могу искористе за добро своје и своје отаџбине. Ја остајем при томе да, је нашој земљи, индустрија потребна, и да њу треба што пре остврити из ових разлога:

Наша држава, данас је доста пространа и велика, ми у њој имамо доста плодних и богатих крајева и земљишта, а имамо доста сиротног народа и неродне земље: као што је Црна Гора, Даямација, Босна, Херцеговина и Словеначка. Наша народна привреда до сада је се највише базирала на пољопривреди, сточарству и сировини, дрварству, кожарству и малим делом рударству, а индустрију имамо врло малу, која нам не може задовољити ни двадесети део од онога што потрошимо у нашој земљи а о

извозу да напомињемо и на тај начин може се слободно рећи да ми немамо индустрије, кад ми неможе са нашом индустријом да подмиримо барем половину што потрошимо у нашој земљи. Зато се сада указује велика потреба да се што пре настане и да се подигне индустрија, јер нашој земљи отуда прети опасност ако то не сватимо:

Индустрија је многобројна, она почиње од игле, конца, дугмета а завршује се са локомотивама, топом, лађом, једном речју, од најситније до најкрупније ствари, која је потребна човеку, и њу је тешко пребројати сву посебично, али ћу се ја постарати да овде изнесем оно што је нама најпотребније и што ћемо имати најсигурнији и најбржи успех. А сада ћу изнети ове разлоге, из којих ће се сваки читалац потпуно моћи лако уверити, да наша земља неможе и нема даљег опстанка без индустрије или са оваквом индустријом, какву ми данас имамо, и да ми морамо сви на то радити са највећом енергијом и пожртвовањем, да би се што пре предузеле, све мере, на подизању домаће индустрије; да осигурамо, живот нашем народу, и олакшамо терет нашој држави, и уједно отклонимо привредну кризу, у коју смо запали, а која из дана у дан постаје све тежа и несноснија.

РАЗЛОЗИ ЗБОГ КОЈИХ ЈЕ ПОТРЕБНИ ИНДУСТРИЈЕ:

Ми смо до Уједињења, били мала држава, те је Богодарећи Богу и природи, били прилично богати, са пољопривредом, сточарством па и шумама, па смо могли, од тога живети, јер смо имали мање државних расхода, и мање сиротних и неродних крајева, који су падали на терет државе, да их држава издржава, па према томе ми нисмо ни осећали потребу за подизање индустрије, па и оно, што је покушавано, то није било никад на здравој основи, јер људи који су имали капитала, да уложе, они нису имали потребног знања, да би сами могли управљати са индустријским предузећима, и изводи продукцију која би им доносила ренте, а они који су своје капитале пласирали у каква предузећа неспремом погубили су капитале и упропастили предузеће. Осим тога наш народ кроз низ година стално је се борио и ратовао, за своје ослобођење и уједињење подјармљене браће, па зато није ни могло помислити на подизање и развијање индустрије. Данас су се прилике имениле, ми смо онај велики задатак скинули са дневнога реда, а сад имамо нов задатак, да се старамо да у нашој пространој држави осигурамо живот

и благостање нашем народу, као што је нама свима добро познато, Ми данас имамо неколико покрајина у нашој земљи које немају плодне земље да је обрађују и да отуда живе са својим породицама, већ се више баве сточарством продајом вуне, сира кајмака, а за те паре купују жито да исхране себе и своје породице, али и ту немају никакве сигурности, јер се чешће пута дешава, да услед велике суше, или кише, поплаве, пропадне и сточна храна, услед чега буду приморани, да и стоку продаду, и новац потроше за своју исхрану, те на тај начин остају без ичега и онда падају на терет државе, да их она помаже да живе. Има покрајина које живе од сечења дрвета и тиме се издржавају, али то треба имати на уму, да се и шуме исцрпљавају брзо, јер оно што се посече и уништи за једну годину, то се не може подићи за пуних педесет година, јер се шума споро и тешко подиже.

Само ово неколико навода послужиће за пример из којих се може видети да је неопходна потреба, да се у свим покрајинама мора што пре приступити подизању индустрије и тај народ спасти од прогасте.

Сада да бацимо поглед на наше вароши и варошице у нашој земљи; Има доста велики број вароши и варошица у којима живе око 15 до 20-осто целокупног нашег становништва, међу којима има, и доста велики број државних чиновника, има и трговаца, занатлија, и разних професија, које немају своје земље, и незанимају се земљорадњом, па ни сточарством, и према томе они не могу да упућују своју децу да буду земљорадници, на ни да се баве сточарством, већ су принуђени да чине, највеће напоре, те да своју децу школују, и да их све спремају за чиновнике, па било мушко или женско, и да им се ту осигура њихова будућност у државној служби, јер другога начина немају, па још кад се томе дода да данас имамо сељака, мало имућнији у којима чине све могуће напоре, да своју децу школују и спремају за чиновнике, и тиме напуштају своја лепа имања, јер неволе да раде своју земљу. Ово све није чудно, за оне који имају више деце а није им имање тако велико, и онда треба неке школовати за чиновнике, који се добро уче а оне друге оставити да обрађују своје имање, али овде има једна чудна ствар, где ћете често видети, наћи да има сељака веома богатих, који имају 100 до 150 хектара земље а имају по једно двоје највише до троје деце, па била она мушка или женска. Такав сељак упре се из петних жила, да ту

своју децу ишколује, и спреми да буду чиновници, и напусте своју тако велику имовину, само да буду државне слуге, уместо добри господари своје лепе имовине, и онда нетреба да је никоме чудо, што су наше више школе, којих има код нас многобројне све препуљене ђацима, и све се то спрема да буде државни чиновник, па било мушко било женско, било сирото, било богато, необазирјући се на то што су у нашој земљи препуна сва државна надлештва са чиновницима, и што је државни буџет сувише преоптерећен, и да се овако даље неможе ићи, јер ако овако продужимо, ићи, ми ћемо, доживети, тешке последице из којих се нећемо лако извући, па зато треба предузети све мере благовремено, огклонити опасност, која нам прети. Зато нам дужност налаже, да се старамо да нађемо начина, да се нашој омладини на време осигура рад и живот на другој страни.

СЕЉАК НАПУШТА СВОЈУ НАЦИОНАЛНУ НОШЊУ

Сад мало загледајмо у живот нашег сељака и њихових породица и ту ћемо видети једно зло, које прети да га упропасти његовим несвесним радом. Наши сељаци великим делом напуштају своју досадању ношњу коју су њихове вредне домаћице, са својом децом преле и ткале, па су тиме одевале целу породицу, и та њихова израда била је постојана, трајна и деликатна ношња, тако да кад се наш сељак и сељанка обуку у народно одело, милина је било погледати и посматрати наше лепе сељанке, где је сваки човек могао пред собом видети лепу и украшену фигуру, и поносити се њеном одличном ношњом. Сада се може видети да наш сељак, а нарочито сељанке, нагло попуштају ту своју дуготрајну и националну ношњу, па купују јеврејске крпе, које су донете из туђе земље и плаћају скупо, па се са њима одевају, нарочито празничким данорима, а зато се наши сељаци страшно и несвесно задужују, плаћајући скуп интерес. Овакав поступак нашега сељака, одвешће га у потпуну пропаст, из које ће се тешко моћи избавити, ако се томе злу благовремено недоскочи, и ненађе начина, да се стане на пут. Ако би ко захтелео да ову ствар провери, и да се увери, о истинитости, мог навода, тај нека изволи посетити неколико сељачких сабора, па ће тамо сигурно наћи да је више од половине наших сељанака напустило своју лепу и националну ношњу, па је се обукло у јеврејску крпу, којом се прави наказа и аветињом, у место оних дели-

катних и лепих девојака и жена, које си виђао у српском народном оделу. А ту се може рећи да са пуно права рећи да овакав поступак нашега сељака води у коначну пропаст а никако добру. Кад сељак напушта своју сопствену израђевину, коју је израђивао од свог сопственог материјала, и сировине, здраве и издржљиве и дуготрајне, израђене својом руком, и зато се није морао, да се задужује на менице, и плаћа скуп интерес, купује туђу робу која није ни приближна оној што је сам израђује. Ту је готова пропаст за целу његову породицу; не да се описати са колико поноса задовољства један човек, који има довољно појма и разумевања, посматра једну сељачку породицу, кад је види, да се она обукла у чисто сељачку народну ношњу, коју је сама својим вредним рукама израдила; А са каквом мизерношћу и незадовољством посматра оне који су се обукли у страну јеврејску крпу и изгледају према нашем народу као наказе и авети.

НАШЕ ЗАНАТЛИЈЕ:

Сада да бацимо мало поглед на наше занатлије, у нашој земљи, јер нам је и то један део привредне моћи. Ми у нашој земљи, имамо доста велики број занатлија, међу којима имамо одлични, и врло добрих, а има и добрих, као што то има у свима другима професијама и могу казати, да сваки наш занатлија, који је добар, кад оде на страну, ван своје земље, и ради по фабрикама или приватним раоњама, он је признат и награђен као одличан. И зато се од њих великим делом невраћају више у своју земљу, већ остају тамо да живе, где им је угодније за њихов живот, они пак занатлије, који не оду па страну, да тамо раде, они положи мајсторски испит, и добију своју диплому. Немајући капитала да би могли подићи какво веће индустријско предузеће, и набавити машине и потребне инсталације, оа би са њима предузели радове на рационалној основи, те да би се на тај начин са својом производњом могли одупрети страниј конкуренцаји, они скупе и што мало новаца, и купе најнужније примитивне алате. На тај начин отпочну рад на примитиван начин, више ручним радом и зарађују толико, колико тек да животаре, са својом породицом, а редак је који од њих, да заради нешто више капитала. Треба имати у виду, да су наши занатлије, све сиротињска деца, па било да су они рођени у вароши, или у селу, и узалудно је то што они имају знања кад немају потребиог капитала. Код нас

неће ни један трговац, ни богаташ који има капитала, да своје синове изуче три до четири разреда гимназије али реалке па онда да изуче какав добар и савремени занат. па по томе, да га неко време пошаљу на страну да се у своме занату усаврши и оспособи за индустријско предузеће; па кад се тамо добро успособе и спреме да могу сами управљати радовима онда када им даду капитала, да могу подизати индустријска предузећа: која би им доносила велику ренту, али на жалост то наши капиталисти нећ да учине, већ сваки од њих гледа се да своје синове школује, да му буде чиновник, и потроше на то школовање, таман толико, колико би уложио у једно мање индустријско предузеће, које би му много више ренте доносило него да буде чиновник.

НАШИ ТРГОВЦИ:

Сад да се мало обратимо на наше трговце, и да видимо шта су они радили и колико су допринели користи нашој народној привреди. Ми имамо две врсте трговаца: имамо трговце извознике, а имамо трговце увознике. Ја немогу рећи да је њихов положај завидан, јер су они и једни и други уложили све своје капитале, и имања у трговину, па отуда шта добију. Тако су многи од њих једне и друге бранже, претрпели страшне катастрофе погубили своје капитале, и имања и дочекали тешку старост, што је за жалење, али ја овде морам бити праведан судија и направити разлику између ове две трговине; која је била кориснија по нашу народну привреду; и као напред што рекох наши су трговци извозници жртвовали увек све своје капитале и сву своју имовину, па су свој новац давали нашем народу, а од њега куповали све продукте, који народу преостају као вишак од његових потреба за живот, па су то извозили на страну, у туђу земљу, и продавали за новац здраву валуту, коју су уносили у нашу земљу и растурали у народу, те су на тај начин давали могућства нашем народу да живи и да плаћа држави и општини све дажбине и себе и своје породице да издржавају. а у томе вредном и енергичном раду наших трговаца — извозника многи су од њих доживели тешке последице, јер су радећи да користе својој земљи, и народу, погубили своје капитале и дочекали тешку старост. И ето тако стоји ствар код наших трговаца-извозника којима треба сваки човек да ода признање и да се захвали на њином вредном и енергичном раду; Док ствар

наших трговаца а нарочито велико-увозника стоји сасвим обратно; Они су се трудили и радили свагда свима могућим силама, да што више покупе новаца од нашега народа и да га изнесу на страну у туђе земље, тамо да купе за здраву валуту, што више туђе робе, и израђевина и да је донесу у нашу земљу, продаду нашеи народу и тако су нам они благодарећи њиховој промишљености донели и оно што нам треба и оно што нам не треба. И оно што у земљи немамо и што неможемо сами направити и оно што имамо и што можемо сами урадити, на тај начин, они су нам упропастили сву домаћу израђевину, упропастили су текстикалну индустрију, металну, индустрију, кожарску индустрију; упропастили су и индустрију разнога посуђа и свели су нас, сада, само на сељачку производњу и ту нам је сада једина народна привреда, још у самом зачетку упропашћена, зато што се нико није могао одупрети конкуренцији стране робе. Нико; неможе оспорити трговцима велико-увозницима слободу трговине у нашој земљи, јер они могу по нашим законима, купити шта хоћу, и продати што хоћу, то им право нико не може оспорити, али ја сматрам, да је код њих требало имати, увиђавности и промишљености и они су сами требали добро да промисле, шта значи упропастити народну привреду, за љубав њиховог привременог богаћења и оставити нашу земљу, да се она ослања једино на сељака и његову привреду, а нису никада хтели, помислити да се код нас, више пута деси, велика суша, или велика киша и поплаве, те нам упропасти берићет, па ако се деси да је у неком делу наше земље нешто родило, то је потребно да исхрани оне крајеве који нису родили, и онда нема шта да се извезе на страну и да се унесе новац у земљу и тада настаје новчана криза и диже се велика ларма и ту се кризу осуђује онај, који и није баш ничему крив, а главни кривци, који су упропастили народну привреду и купили из земље новац и дали туђем народу да живи и да се богати. Они прикривају своју неувиђавност и непромишљеност, па се и они на сва уста развичу и нападају рад наших државника; ко да су им они упропастили трговину, и никако неће да призна, да су они сами својим непромишљеним радом упропастили и себе и другога, а ако у то наши трговци не верују, нека изволе загледати само у биланс увоза и извоза за годину 1927. па ће сигурно тамо наћи ко је крив за новчану кризу у нашој земљи и ко има да сноси бар моралну одговорност.

ВЛАДА ТРЕБА ДА ИМА ОДРЕШЕНЕ РУКЕ ПРИ ЗАКЉУЧИВАЊУ УГОВОРА

Свака влада при закључивању трговинских уговора са страним државама мора да се стара, да што више и што повољније услове добије за свој извоз из земље а да би добила што повољније услове за свој извоз, она мора исто тако давати страним државама концесије за увоз, њине робе у нашу земљу, и не може постављати никакво ограничење, јер онда не би могла закључити ни један уговор са другим државама и према томе ствар остаје до увиђавности наших трговаца; да они то увиде и да купују и доносе у земљу само ону робу што се у нашој земљи израдити не може: А оно што се може израдити у нашој земљи то да помогну да се што боље усаврши и на рационалној основи изради, те и цене да буду што солидније. па ту нашу израђену робу да спроводе кроз своје трговине и тим путем. они би осигурали себи свој трговачки положај много боље, сачували би, бар једну половину од онога новца кога износе из своје земље, и ојачали би народну привреду, и тада би могло бити благостање у нашој земљи, од чега би наши трговци брали плодове

Нико није могао силом наметнути нашим трговцима велико увозницима да они купују и доносе у земљу, оно што треба и оно што не треба, па још и да се задужују на страни, и да ту робу дају на вересију нашим трговцима мало продајцима, по целој земљи, да је они распродају по народу, да зберу новац, да се одуже, па се у томе често пута дешава, да и мало продајци кредитирају своје муштерије, и по тешкој невољи, најђе неродна година, сељак нема шта да прода народна производња упропаћена и тако настаје време, да нико ником не може да плати дуг, тада настаје време да трговци мало продајци падају под стечај, и падом неколико мало продајца, они за собом повуку по неколико велико-увозника, који падне и више се лако не диже, а за ово је најбољи сведок то, што ћете данас врло ретко наћи у животу коју стару и дуготрајну фирма да постоји; јер су све због свога непромишљенога рада, убрзо се појављивале, и убрзо су нестајале; Тако је до сад било, сад ја се надам, да ће све ово нашим садањим, а нарочито млађим трговцима, моћи да послужи као корисно искуство, и поука, и да ће они моћи и умети, да изаберу бољи пут, којим ће даље водити своју трговину, са бољим и сигурнијим

успехом, а ја ћу им пишући ову књигу изнети моје мишљење па нека се сами одреде.

ЈЕР МИ ОВАКО ДАЉЕ НЕ СМЕМО ИЋИ:

Из напред наведених тачака, ја мислим да се лако може уверити и увидети сваки наш државник и сваки онај који је позван да се стара о добру наше државе и добру нашега народа, да ми даље неможемо и не смемо ићи овим путем, јер ће нас он одвести у страшну провалу и катастрофу, из које ћемо се тешко избавити, зато морамо сви радити, да се што пре поправи оно, што би нас одвело у пропаст. Ми неможемо дозволити да наш народ у неродним покрајинама умире од глади или да се насељава у туђе земље, и да тамо тражи средства за живот себе и својој породици. Ми морамо томе народу дати индустрију, да би они могли да зараде оно што им је нужно за живот и њихове породице. Ми неможемо и несмемо даље слушати вапај тога народа, час из једне час из друге покрајине наше земље, и код владе и код Народне Скупштине, изјављујући једои, да им је велика суша упропастила другу да им је велика киша поплавила и упропастила усеве и сви траже да им влада и Скупштина да некакву помоћ, да се исхране а влада и скупштина мора да им излази у сусрет и да им одређује помоћ. Услед тога морају да се стварају нови кредити и меће нов порез на народ.

Сад да узмемо наше школе: Ми имамо у нашој протераној земљи многобројне више разне школе. у којима се школују стотинама хиљада наше младежи и све се то спрема да буде државни чиновник. Наш народ не обазирујући се на то: да су сва надлештва у нашој држави препуна чиновника и што је наш буџет и сувише велики и преоптерећен, да се више немогу постављати чиновници, ипак они прелазе преко свега тога и троше немилосрдно новац, па се и задужује само да издржи своју децу да сврше школу и да постану чиновници, јер ту налазе једину гаранцију, за будућност своје деце и кад заврше школу, онда одмах траже са пуним правом да им држава да службу и да имају од чега да живе, а не питају да ли држава има места, кредита за њихово постављење. И ако нема места, и нема кредита, те се не могу одмах поставити, онда се због тога одмах напада и влада и држава издиже се једна горопадна ларма и преко јавности и преко необавештене масе и преко својих

сродника и пријатеља, све то напада и министере и целу владу и државу, и све се пита каква је то влада, каква је то држава, која неможе и нема место да да службу једноме школованом човеку, а нико неће да промисли и каже, да ту није у питању само један човек, него да их има хиљаде по разним професијама и да то све чека да добије службу и ако знају да држава нема средства да им изађе на сусрет; Овако тешко и несношљиво стање почело је се појављивати још сада, а шта ће бити после пет до десет година, о томе нек добро промисле надлежни а ја сматрам да по нашу државу и народ отуда прети највећа опасност, јер ће тај школовани елеменат, постати најопаснији по друштвени живот. Да неби доживели ту опасну и несношљиву катастрофу ми морамо за време тој опасној појави тражити лека, зато нам је потребно, да се свом силом заузмемо, да се што пре приступи подизању и стварања индустрије, те да би тамо могли упућивати наш подмладак, да он тамо тече каријеру и спрема себи будућност, јер је индустрија неисцрпљиви извор богатства у њој могу наћи хиљадама школованих и нешколованих место, где ће моћи осигурати свој живот и будућност, ако буду вредни радници и свесно вршили своју дужност.

Ми неможемо и несмемо дозволити, да наш сељачки народ напушта народно одело, које је он сам својим рукама израђивао кроз низ година и носио га и са којим се одликовао јер је то била увек деликатна и корисна ношња а по квалитету истрајна, које су наше вредне сељанке својим рукама израђивале и одевали сами себе и целу породицу, па сад да купују по скуп новац јеврејску крпу и њоме да облаче себе и своју породицу и да се зато наши сељаци несвесно задужују а купују много лошију и неистрајну робу, која је донета из туђе земље, и за њу изнет новац из наше земље, те се тиме упропашћује и народ и народна привреда и земља, јер се из ње све више исцрпљује новац. Ми неби, па чак ни смели замерити нашем сељачком народу, што се луксузира и облачи у варошко одело, кад би се та роба израђивала у нашој земљи, а неби се куповала са стране, јер онда неби имали никакве штете отуда, али кад се узме, да се за купљену робу из туђих земаља, покупе из нашег народа милиони и милијарде и однесу у туђу земљу и богати туђи народ, онда наша земља остаје без новца и наша држава мора да се на тај начин задужује код

других држава, па да доноси новац у своју земљу, те да попуни празнину и површи своје послове; Овакве појаве доводе свакога свеснога човека да промисли и тражи излаза из овога несношљивог стања у који смо доведени, непромисленим путем појединих људи, који су били заведени тиме да се сами они обогате па су тим својим непромишљеним радом довели у опасност и себе и државу и цео народ. Ово мора признати и потврдити сваки онај поштен човек, који посматра и види само прошлогодишњи биланс, увоза и извоза, па ће тамо видети гешке погрешке несвесних људи од којих пати држава и народ, јер је увоз туђе робе у нашу земљу био већи од извоза за једну милијарду и неколико стотина милиона, и то значи, да смо ми ту суму новца покупили од нашег народа, и однели у туђи свет, да се он богати а ми толико новца немамо и зато наш народ на овако тешкој и неродној години мора да се мучи и гладује.

Ово није први случај, да се код нас несвесним радом незајажљивих људи, доводи земља и народ у овако срамну новчану кризу. То је бивало и до сада, од кад ја памтим, више пута, довођена је наша земља и народ до просјачкога штапа, и никада се није могла избавити ни поправити, све дотле, док није добила зајам са стране и на тај начин се поврати живот народа и државе, јер треба знати и видети, да код нас кад је најбоља година, и кад је најповољнији извоз из земље, тек да нам достаје за оно колико нам је увоз у тој истој години, јер се наши трговци, свестрано заузму, да што више робе увезу, како да њам не остане ни један динар, који би нам служио и покрио онај мањак од ранијих година, а на такав начин ми неможемо накнади оне милијарде, које нам постављају разлику између увоза и извоза, и зато смо ми увек у тешкој несносној кризи и бићемо све дотле, док се сви енергично не заузмемо, да се излечимо од онога црва који нашу земљу од корена подгризава и прети да нас коначно упропасти. Зато се на првом месту морамо старати и наћи начина да се наше сељаштво приволи, и прилагоди, да се оно одева домаћом народном производњом и да се остави несвесног задуживања и куповање јеврејске крпе; Ми неможемо и несмемо заборавити ни наше занатлије, да они остају увек на једној истој нози. Треба тражити пута и начина да занатлије могу појачати своју продукцију, да што више и боље задовоље земаљску потребу; зато се више неможе доз-

волити да они остају само са примитивним радовима, већ треба да им се створи савремени алат и машине, те да могу своје послове брже и лакше израђивати, те да се ојача наша производња и смањи увоз стране робе, за коју се данас износи годишње из наше земље око 5 до 6 милијарди динара. појачањем наше производње ми ћемо дати могућности да се наш осиротели народ запосли, те да може зарађивати толико колико је њему и његовој породици потребно за живот, а тиме ћемо појачати нашој земљи и број пореских обвезника, а онај број заоатлија који по својој професији припадају разним индустријским предузећима, њих треба упутити, свакога својој индустрији, где ће они моћи да нађу бољих средстава за свој живот и допринети више користи развијању и напретку наше индустрије; Све ове појаве и мане наши надлежни треба добро да провери и увере се да ли су и колико истините, па када се добро увере, о истинитости ја мислим, да неће бити ни једнога паметнога и мудрога државника ко неће уложити сав свој труд и енергију, да предузме све потребне мере, те да се земља спасава од пронасти која јој озбиљно прети.

О ПОТРЕБИ ПОДИЗАЊА ИНДУСТРИЈЕ :

Износени напред наведене примере и податке држим да у нашој земљи неће бити ни једног човека који се неће сложити са мном, и увидети да је наша земља доведена у један тежак — несносан положај и да се несме и не може оваквим путем ићи, јер ако и даље овако пођемо ми ћемо брзо отићи у содон, ми се отуда неможемо лако вратити: Ми смо сви дужни да радимо на томе, да се наша земља што пре спасе и да се извуче из провале у коју смо запали, и да тражимо лека, а по мом тврдом уверењу може бити најбољи и најбржи лек: Што већа продукција производње, што мањи довоз стране робе, јер ћемо само на тај начин појачати привредну моћ у нашем народу, и смањити износ новаца из наше земље, зато нам је потребна индустрија, а без ње немамо начина ни могућности да подмиримо наше унутрашње потребе, бар за једну половину од онога што се увози у нашу земљу из туђих земаља; Тиме ћемо очувати, да се из наше земље не износи око две милијарде динара и да та сума новаца остане у нашем народу и да се попуни овај дефицит који прави разлику између нашег увоза и

извоза, онда ће наше стање бити поправљено, и тада ће наш народ моћи да ужива благостање своје земље.

Ја не мислим, да се подизањем наше домаће индустрије упропасти наша трговина, ни ма која друга бранжа, јер ћу се ја постарати да овде одредим свакоме своју улогу, шта ко треба да ради, па ако они то правилно схвате и буду се заузели, онако свесрдно да се оствари, они не само да ће очувати своју имовину и трговину, већ ће себи осигурати бољу и сигурнију будућност, а тада ће бити и много мање пропалих трговаца и тиме ће се обезбедити и народна привреда, али то зависи све од њинога доброга схваћања, од њине добре воље, и труда: У нашој пространој земљи, широко је поље за рад у њој, неможе нико казати да нема рада; Рада има и сувише, само ако ми имамо добру вољу да радимо. Ја ћу изнети шта треба радити, и шта ће бити бити најуспешније и шта се најбрже може остварити. Нек сваки добро зна и схвати да индустрију, ни киша ни суша не бије, зато у њој лежи највеће и најсигурније богатство, само ако се њома буде паметно управљало. Ја ћу сад прво обратити пажњу на текстилну индустрију. Заиђите по нашим великим и малим трговинама, па ће те тамо видети препуне радње текстилне робе за продају. Сва је та роба купљена и доношена са стране. Ту ће те наћи и оне робе која нема услова, да се код нас може производити, али наћи ће те много више оне робе, које би наше вредне домаћице, седећи кући и кувајући ручак, узгред исплеле извезле сашиле иштрикају и тиме да зараде по нешто новаца, те да користе и својој кући и појачају привредну моћ своје земље, јер би зато остао новац у земљи; Али на то наша трговина није обраћала пажњу, већ је све то, куповала а доносила са стране готово: У нашој земљи има нешто текстилне индустрије, а она је по најбоље развијена у словеначкој. У предратној Србији има је нешто врло мало а понајвише у Лесковцу, благодаревно вредноћи наших лесковчанина: Има нешто мало и у Београду Параћину и Ужици, али све то што имамо, го се бори са великим напорима, противу стране конкуренције, јер нашим законима није довољно заштићена, а наша трговина слабо им поклања пажњу, те им је зато тежак опстанак. Текстилна индустрија је многобројна она се развија, на многобројне бранже-гране, због чега за њино развиће треба много више жртава, знања труда и времена, па да се она оствари а има и грана које

се могу лако и брзо остварити и са мало жртава: Њи-ховом остварењу може се одмах приступити а нарочито, то треба учинити у оним покрајинама наше земље, где су неродни крајеви. Начин о извођењу текстилне индустрије ја ћу мало доцније показати, онако, како сам видео у страним државама и онако како ја мислим.

Сад да видимо како стојимо са металном индустријом; како она стоји и шта се о њој може рећи: Метална индустрија такође се састоји из многобројних грана, које је веома тешко побројати али могу са правом казати да је она врло мало заступљена, у нашој земљи а има и грана које нису ни мало заступљена, а за њихове продукте ми износимо огромне суме новаца на страну, те да отуда купујемо и подмирујемо своје потребе: Код нас се годишње подиже хиљадама нових зграда. Подижу се: Разна државна надлештва, Скупштина, разна министарства, касарне, школе, железничке станице, цркве, општине и т. д. банкарске палате, приватне палате, хотели, дућане: и т. д. тамо се троши милионима брава, шарки, за врата, оковнице за прозоре и све се то купује са стране готово, а зато се све износи новац из земље и ако је то једна од најпростих фабрикација за коју не треба много жртава, да се подигне фабрика и да се све те ствари израђују у земљи: Само на тим пословима имало би хиљаде радника да ради и да зарађују новац себи и својој породици и да држави плаћају порез и прирез. Па зар би неко могао рећи да ми нисмо праве распикуће, кад ми нисмо успели за толико година, да за тако важне и велике послове подигнемо машинско браварску фабрику, која би нам годишње сачувала стотине милиона динара да не оду у туђу земљу. Сад да увмемо колико годишње трошимо катанаца, пређица за седларство, цивилука, завртка, шрафова, тога се троши милијардама а не израђујемо ни један комад у земљи, и зато се износи неколико стотина милиона динара годишње из наше земље. А и тај посао припада нашим браварским фабрикама и на њему би могло радити неколико хиљада радника и за ту фабрикацију не треба великих жртава, Код нас су саграђене државне железнице још пре 45 година, али нисмо успели још да за њих израдиммо ни једну локомотиву, па ни један вагон нов: све то купујемо на страни готово, и зато издајемо огромне суме новаца из наше земље. Ми имамо неколико железничких радионица у нашој земљи, али су ове онсталиране зато, да се у њима могу

извршити само омање оправке, и оне се налазе под управом државних чиновника који никада не помишљају да предузму корак за какву инсталацију, где би могли направити, бар по неки нови вагон, а локомотиву да оставимо на страну; ми би могли најзад ово сносити у мирно доба али ваља помишљати на то, да се земља једнога дана можа наћи у рату, па је тешко да у својој земљи немамо оно без чега војска нема живота? Па је питање одакле ће се попуњаваги наш возни пар?! Најзад да кажем да државне радионице из разних узрока нису то могле ни постигнути, али је велико чудо, да наши велики капиталисти и банкари, кроз толики низ година, од кад су наше железнице саграђене па до данас нису могли увидети једну огромну корист по саме себе и по државу, па да своје капитале уложе у индустријску банку и тим капиталом да подигну бар само једну фабрику која би могла бар две локомотиве месечно израђивати, па би ту била велика корист и за њих и за нашу земљу.

Сад да мало пређемо на аутомобилски саобраћај и да видимо како са њим стојимо. Код нас се највећом брзином почео развијати аутомобилски саобраћај, он се развија, и по државној и по приватној потреби, и неоспорно је то, да је он по својој брзини, од велике важности, али ваља имати у виду, да нисмо имали услова да тако брзо развијање аутомобилског саобраћаја, а на првом месту немамо ни државних путева, који би корисно служили за ауто саобраћај а о сељским, нема ту ни помена, да се ко у њих може поуздати, на тај начин аутомобили су исложени брзоте квари и пропадању. Ми немамо у нашој земљи, ни једну фабрику у којој би се могли израђивати барем теретни аутомобили, а да оставимо на страну путничке аутомобиле па чак ми немамо ни фабрике, где би се могли израђивати резервни делови, немамо ни фабрике за израду гума, немамо код нас ни бензина; све то морамо купити а за то износити велике суме из наше земље.

Код нас је почела да се развија џиновским корацима електротех. струја, она служи за многе употребе у нашој земљи, а нарочито за осветлење које се развило готово у свим већим градовима, али ми зато немамо ни једне фабрике, која би могла израдити, бар штогод од електричних построја. Све то набављамо на страни а и зато огромне суме износимо из земље.

Код нас готово у свакој већој вароши подижу

ВОДОВОДИ, и канализације па и за израду њихових спровода и построја, немамо, у нашој земљи готово ни једне фабрике, како би тај материјал израђивали.

Код нас је велика потрошња посуђа каменог, земљаног, лиманог, стакленог, прозорског стакла и т. д. ми за то све готово немамо фабрика за њихову израду. Свега како ми је познато има једна фабрика прозорског стакла у Зајечару, и две за израду посуча, па се и оне с великим тешкоћама боре противу стране конкуренције, јер нису довољно законима заштићене, и тако се може рећи, да ми стакла прозорска, посуђе и то све купујемо на страни и зато износимо огромне суме новаца.

Ми имамо пољопривреду велико развијену на коју се највише наслањамо, јер нам је то најјача привредна моћ, па и за њу нисмо се постарали, да имамо коју фабрику за израду пољопривредних справа и алата, те и то купујемо са стране.

Код нас је велика потрошња кожа за седларство и обућу и разне друге потребе, али се нисмо постарали, да подигнемо фабрике у довољној мери да могу да подмире потребу потрошње у земљи а и то што имамо нешто фабрика, највећим делом су у Словеначкој, па и оне нису довољно заштитене, јер се и оне боре противу стране конкуренције. А и наша држава истим фабрикама ударила је велике дације, те и оне се са тешкоћама боре за опстанак и на тај начин наше сирове коже извозе се из наше земље на страну, те се тамо у фабрикама прерађују, и отуда се опет доносе, и продају код нас прерађене, и тиме се поскупљава израда наших занатлија; А да би се то тачно могло видети, ја ћу овде изнети целу процедуру, како се то врши, из чега ће се видети шта кошта кожа док дуђе у руке нашим занатлијама: Даклем коже од народа откупљује тако звани калауз или прекупац и он са извесним процентом продаје великокупцу-извознику, овај кожу извезе из наше земље и прода трговцима у страним државама, они то продају фабрици за прераду, а фабрика која скине вуну и преради, опет исте прерађене прода своме трговцу, онај опет нашем трговцу, који продаје пак нашим занатлијама и то непосредно онима у Београду Загребу, и Љубљани и т. д... Све остале вароши морају куповати непосредно опет преко трговаца. Сад треба узети у обзир шта кошта подвоз из земље у земљу, а шта кошта царина увозна и извозна, колики су трошкови, трговаца увозника и тр-

говаца извозника, а колика и провизија: Све треба добро прорачунати и онда видети са колико тешкоће мора се код нас борити занатлија, док заради кору хлеба за себе и своју породицу и на каквој нози стоји народна привреда.

У нашој земљи има доста рудника гвожђа, а има и милионе кизограма старога гвожђа, које труле по ђу бриштима а ми нисмо се постарали да подигнемо ливнице у којима би могли бар прерадити то старо гвожђе, а камв ли да експлоатишемо руднике. Ми смо до душе нешто топионица гвожђа наследили од бивше Аустрије, од којих мислим да има 2 горе у Словеначкој, које су својина словеначких индустријалаца, и они је слободном иницијативом експлоатишу, те отуда добивамо нешто мало гвожђа и челика а имамо 2 рудника у Босни које је држава узела у своје руке. да их експлоатише под управом својих чиновника, али је то све мало. То не може да заводи домаћу потребу, јер ми увозимо милионима килограма разнога гвожђа и челика, те подмирујемо потребе. И за то износимо новац из земље.

Имамо нашу војску, и за њу нам је потребна разнолика спрема. Имамо нешто мало војне индустрије, али то све је сувише мало, према њеној спреми и потрошњи, и када се узме још да индустрија иде веома споро и скупо кошта, тамо где са њом управљају државни чиновници, којима је законима и прописима земаљским спречено, да они могу наградити како заслужују спремни и истакнути мајстори, који су душа продукције, и није им дозвољено, да они могу по своје сопственом нахођењу управљати индустријом, већ се морају управљати по законским прописима и према томе законске формуле и прописи морају се исиуњавати у потпуности, а од производње колико се може и колико је буде, зато не може нико одговарати, јер оно што не правимо у нашој земљи и ту нико не помишља на евент. тешкоће, које моментално могу да наступе и на оно што ми сваке године за те потребе, морамо да изнесемо из земље пет до шест стотина милиона динара.

У колико ми је познато, код нас је за сада по најбоље заступљена млинарска индустрија а за њом долази индустрија пива затим рудници каменог угља и имамо неколико фабрика шећера и конзерве које нам донекте подмирују нашу потребу. Сем тога имамо и повише стругара грађе, које поред домаће потрошње и извозе

извесан део грађе забранити, јер ће нам се тиме наше шуме брзо упропастити а ускоро ће наићи време кад нећемо моћи задовољавати домаћу потребу, а нарочито растеову грађу, које је потребна за железничке прагове.

Као што се види ја сам у неколикод напред наведених тачака оцртао стање наше крупне и важне индустрије и оставио сам на страну ситну и споредну индустрију, коју би на стотине имао да набројим. Нисам узимао у обзир ону индустрију, коју наши занатлије могу рукама без машине производити, али ја мислим, да је и оно што сам изнео за свакога паметног и промишљенога човека, довољно да види у каквом се бедном стању налази наша народна привредна снага и моћ; треба имати на уму да наша држава троши годишње текстилне индустрије око 4 до 5 стотина милиона динара, за разне војне потребе као одело, шаторска крила разне торбе за војску, болнички намештај и т. д. а све то набавља преко лифераната, који ту робу купују и доносе са стране и зато све износе новац из земље. Па кад се томе дода још, све оно што троше цивилна надлежства, болнице за разни собии и канцелариски намештај и друге небројене потребе, који ће свакојакo изнети још око 100 милиона динара, онда о свему овоме ваља добро размислити и кад сваки који је промишљен човек све ово добро промисли, он се мора зачудити нашој немарности и непромишљености и мора признати, да пут којим ми идемо није добар и он нас води у пропаст, јер да смо мало промишљенији, ми би се постарали, да бар једну половину од напред поменуте потрошње заменима са нашом индустријом, па макар то и скупле коштало код нас, то не би ништа значило, јер би тај новац остао у нашем народу и значило би богаћење нашег народа од кога држава може да црпи користи за себе, и тиме би дала могућности и полета, да се код нас што пре и боље усаврши текстилна индустрија, која не изискује велике тешкоће око њеног остварења. Све док овако непромишљено будемо радили, ја могу смело и отворено тврдити, да ћемо ми увек бити у новчаној кризи, и да ће нам народ бити у беди и невољи, зато што ми покупимо новац од народа па га износимо из наше земље на страну и отуда купујемо и доносимо у нашу, и оно што можемо и сами израдити, и оно што нам треба, и не треба, па се још одајемо великом луксузу, оном какав смо видели у страним земљама па и те луксузне ствари купујемо, и скупо пла-

Намо, непомишљајући никад на то, да ми остављамо нашу земљу на тај начин без новаца и нико се није сетио и или хтео да загледа, у то да је код других народа добро развијена индустрија домаћа, па ако се луксузира, онда купује у својој земљи и новац оставља своме народу а на тај начин сноси само штету тај што се луксузира а народ и држава имају отуда користи и никако штете, јер се његовим поступком, појачава народна производња и привредна моћ држави.

Као што сам напред рекао обишао сам бившу Аустро-Угарску Немачку и Француску, тамо сам видео, да је код највећег дела, текстилна индустрија развијена у селима, по домаћим кућама, а нарочито у оним местима, где је земља слаба, те им берићет не успева. Код њих су у свим већим обласним местима, градовима установљена тежишта — пијаце на које се сваких 15 дана доноси на углед и продају све врсте робе текстилне индустрије, која је заступљена многобројном сортом: ту има тканине, толико сорти, да човек није у стању ни да замисли а камо ли поброји и све је то изложено угледу до подне, а по подне у 2 сата погледаш на пијацу, ти нећеш наћи ништа; ево то трговци покуповали, метнули у кола и носе у своје трговине да сортирају радње. За такву производњу они имају у свакој области установљене још и по 2 сезонске изложбе, летње и зимске. На тима изложбама доносе се најсавременије и најбоље израђевине; оне трају најмање 10 15 до 20 дана, то је регулисано према местима; на тим изложбама имају нарочито изабране оцењивачке одборе, који прегледају и оцењују свачију израду, па према нађеном стању они додељују награде новчане, и разним одликовањима одликују појединце орденима и медаљама;

Лепа би срећа била за нас, да је неко од меродавних фактора пре извеснога броја година расмотрио и добро запазио, колико би користи земљи допринесе такав начин индустрије, па би он сигурно из осећаја према својој зељи, усвојио тај принцип, подизања велике индустрије и то би применио и код нас, те ми данас неби имали новчану кризу а неби имали ни онакву огромну разлику између нашег извоза и увоза, који нам прави више од 1 милиарде динара годишње, разлику шта смо више изнели новаца из земље него што смо унели у земљу:

Наша земља има много повољних услова за подизање и остварање индустрије, него многе друге земље,

баш оне из којих ми увозимо израђену робу, јер смо ми обилато богати, са разном сировином и то нам омогућава, да ми можемо брзо и лако подићи индустрију. Ми смо до сада све те сировине прикуиљали и извозили, на страну, те смо помагали производњу туђе индустрије, па смо после куповали прерађену робу по скуп новац.

Ми смо то чинили зато, што нисмо осећали потребу, за развијањем домаће индустрије, јер смо се ми наслањали на пољопривреду и сточарство, али су се данас прилике у нашој пространој земљи измениле, и више се ми не можемо ослањати на пољопривреду и сточарство, али су ее данас прилике у нашој пространој земљи измениле, и више се ми не можемо ослањати, само на те чињенице а још мање на дрварство и дрвену грађу, јер се и то с дана на дан све више исцрпљује.

У предњим податцима ја сам изнео многобројне доказе, да нама треба индустрија, и да је ми морамо у интересу наше земље и у интересу нас свију, што пре остварити. Докази су неоспорни; Сваки свестан и разборит човек кад добро загледа у њих, мора признати да су наводи истинити, и да се даље не сме овим суровим путем ићи, јер ће нас одвести у пропаст.

Ретка је која година да се наш извоз равна са увозом, ми смо готово, увек у дефициту, више изнесемо новаца, из земље, него што што унесемо у земљу, нарочито још када се, трговачком увозу дода и увоз војне потребе, железничке потребн и још многе друге државне набавке, па и отплата дугова предратних, раани и поратни, за све се то износи новац из земље, народ се ицрпљује, и земља остаје без новаца, и онда се сви чудимо, што се налазимо у новчаној кризи, и што нам пропада трговина и слаби народна моћ.

Ја сам у предњим наводима изнео, многобројне послове, које ми треба да предузмемо да их радимо, и да стварамо индустриска предузећа; из ових мојих навода, сваки може лако видети, да код нас имамо велино и широко поље за рад, само ако ми оћемо и имамо добру вољу за рад, да радимо и да спасавамо нашу домовину, и наш народ од економске пропасти; Ја ћу се постарати да овде изнесем моје мишљење, у коме ћу указати начини најсигурнији и најбржи, по коме ће се моћи остварити код нас; само, ако ми то будемо хтели да урадимо, ми ћемо моћи брзо постићи да се код нас постепено отпочне развијати индустрија, тако да у томе нико у нашој

земљи не осете штете од остваривања индустрије, јер ће се подизањем тих индустрија, постепено упославати већи број радне снаге, која ће постајати пореским обвезником, тиме ће се појачати пореска моћ, која ће бити много већа, него што би држава добибила од увозне царине. Наши трговци, они ће постепено из радња иститкавати страну робу, и замењивати нашом робом, наша радна снага, појачаће своју привредну моћ, која ће пружити користи и држави и трговцима, и на тај начин, успећемо да смањимо увоз стране робе у нашу земљу, и да повратимо земљи благостање.

Треба имати увек у виду, да се наш извоз састоји у највећем делу у животним намирницама, које су потребне за живот човечанства и ако их имамо у довољној мери, те нам претичу, ми ћемо то продати у оним државама, које су оскудне у животним намирницама, зато што им није родило, па морају да купе, тако исто сировину, коју ми продајемо. Њих купују они индустријалци, који не могу да се снабду, из своје земље; док ми то обратно радимо. Ми ћемо упропестити народну привреду, купујући туђу робу, и не помишљамо, да ће нам наићи не родна година, па ће нам, извоз одбацити за неколико милијарди, а ми немамо начина да то накнадимо, и да се тиме угрожавају у пољопривреду државни интереси, па затим трговаца и народа. Ово нек послужи свакоме пријатељу и родољубу ове земље као корисно, па нек се по томе и управља, и опредељује у своме даљем поступку.

ЧИЊЕНИ СУ ПОКУШАЈИ ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ИНДУСТРИЈЕ АЛИ БЕЗ УСПЕХА:

У колико је мене познато, код нас је чињено лично покушаја, да се за поједине гране индустрије, подигне по неко индустријско предузеће, али је на жалост, све то тешко успевало, јер је се свагда још при првој појави предузео корак, од стране непријатеља изше домаће индустрије да се она у самом зачетку угуши, и да се онемогући остварање предузећа, које би земљи допринело обиљну корист. Ако је ово предузеће некојег нашег капиталисте, онда се на њега навали са свију могућих страна, само да му се онемогући да се оснажи и ојача, како би могло постати конкурент и такмичар противу туђе робе. Ту се одмах употреби сва дозвољена и недозвољена средства, само да се постигне циљ. У том су успевали најлакше и најбрже код оних покрегача ин-

дустије, који нису имали довољно способности да сами руководе и управљају радовима, већ су то морали да повере судбини рада и капитала онима стручњацима, за које су мислили, да ће они бити способни да им управљају радовима и изведу продукцију, која ће им се рендирати; и те стручњаке они су обично узимали под одређеном месечном платом, без икаквога процента и тако је цео напредак и будућност па и сам опстанак покретне индустрије, зависио од способности и добре воље тих стручњака. У овоме се праве највеће тешкоће код металне индустрије, чији напредак и рад зависи од добре спреме и добре воље оних људи, који управљају њеним радовима и свакојако да је то највећи узрок и био да се за толико година и толико чињених покушаја, није могла подићи на достојну висину ни једна машин-браварска фабрика, у којој би радило 5 до 6 хиљада радника, те би доносила много користи звмљи са оном продукцијом која би таква фабрика могла да произведе.

Код нас се налази неколико тих предузећа, која носе назив металних фабрика, али по здравом разуму, то нису индустријска предузећа него обичне занатлијске радионице, које врше разне оправке и по нешто ново израде по поруџбини, они не предузимају ништа ново да израде, што би се могло продати на лагеру, а што би појачало земаљску производњу, већ често пута отпусте оно мало радника, што су имали и то баш у најгоре доба године, када се не може наћи посла.

Овакав недостатак загонетан је, а он се може двојачко протумачити. У првом случају може сматрати, да оваква предузећа нису имала способне и продуктивне људе, који руководе радовима у овако важним предузећима, па су се они ограничавали само на то, што знаду и што им је најлакше и најбрже да израде, и да одмах узму новац, и тиме су се задовољавали, и нису се пуштали у већу фабрикацију оних радова, који би им сачињавали лагер готових артикла, са којима би они могли да сузбију страну конкуренцију, и да задовоље домаћу потребу. Нисам имао времена да обиђем те индустријске установе, и да видим инсталације, те да би могао дати гачно своје мишљење, што се све у њима може предузети и изградити, али ја мислим да она индустријска предузећа, која има покретоу снагу помоћу машина, и имају још неколико разних машина радилице, као и стругова, бушатица рендсавки, фрезалица, механичких чекића ек-

сендер преса и т. д..., тако снабдевене машин-браварске установе, могу да преузму све машин-браварске послове и да их изводе без конкуренције, само им треба направити угодне алате за сваки посао и удесити на машинама.

Тако правилноме раду и добро смишљеној организацији рада, нико не може да конкурише, јер знам да радници у Бечу, Берлину и они у Паризу сви морају да једу, пију, да издржавају своје породице и да плаћају државни порес и све остале терете, и они морају да зараде и њима надеица неможе бити мања него што је нашем занатлији и раднику: Ми годишње износимо читаве милијарде наших динара и то здраве валуте и купујемо из туђине разне гвожђарске артикле, а код нас баш сад кад ове редове пишем, има хиљаде и хиљаде доконих радника а нарочито калфе браварски, за које се каже да нема рада а нико нема да предузме да изради ни браву, шарку, чивилук, катанац и т. д. све то доноси се готово, а код нас још има неко смелости, да каже да код нас има беспослених радника и да им треба помоћи, Ја могу с пуно права казати, да код нас, има рада и сувише, али ми немамо паметних и предузимљивих људи а од тога пати и држава и народ.

Сад да изнесем д онај други разлог, за слаб успех наших предузећа металне индустрије, изгледа да ниједно предузеће није постављено на здравој основи, по напред утврђеном планом, у коме је требало поставити основу рада, што дотично предузеће има да производи, и колико намењених артикала треба да производе дневно, месечно, или годишње, па да за ту производњу изврши и инсталације, спреми алате и материјала и организује раднике, па да се заузме, до оно што је предвидео у својем плану да произведе, то и оствари.

Метална индустрија простире се на много стотина разних артикла. Једној фабрици ништа не стоји на путу, па да узме производњу 15 до 20 артикала, само да се сваки артикал по реду оствари и његов рад постепено усавршица здравој и рационалној основи тако да се његова производња рентира, па тек када се један посао усаврши и отпочне продукција у пуној мери, онда се настаје да се и други артикал уведе у рад и на тај начин ће предузеће имати сигурног успеха.

За сваки рад где треба да се производи у већим масама ту треба имати добрих стручњака, који ће радовима руководити. Ти стручњаци морају бити у првом

реду и конструктори, они морају знати да конструишу све алате и справе за машине, на којима они обрађују своје послове, јер код машина за сваки други посао, по своје облику, треба и други алат и начин рада, и то један стручњак мора знати а поред тога мора он бити и добар познавалац радне снаге, са којом он располаже, мора познавати способност сваког занатлије, па му према томе и посао додељивати, а мора бити и добар организатор. То је све нужно да зна сваки онај који руководи радовима, јер од њинога знања зависи напредак индустрије: У страним фабрикама има и инжињера — стручњака, који се за такве послове нарочито спремају, али већином главна продукција је у рукама стручних занатлија, сво стручно знање и моћ налази се у њиховим рукама, а код нас то мора бити још више, јер код нас немамо стручних инжињера. О спреми индустријских инжињера каже се они на страни спремају, ја ћу доцније да говорим; а за сад да кажем да се код нас једино може очекивати, да наши спремни занатлије, буду главни покретачи индустрије, од њих се то може и мора очекивати, само ако наши покретачи индустрије — капиталисте буду хтели и знали да створе добру вољу код занатлија, исцрпе знање и моћ која се налази у глави искусног занатлије. Зато треба имати начина, јер ту сила ништа не може помоћи, већ само добра воља. Не може се изабрати њихова спрема, ни према документима, ни школским дипломама, јер у томе нема никакве гаранције, да је дотично лице способно и да ће моћи руководити индустријом. Таква се лица могу изабрати на практичном раду, ту они имају да покажу своје знање и способност. Видео сам у страним фабрикама, како они поступају, кад некога приме на рад и када му повере посао. Може неко донети пуну врећу докуметата и диплома, њему све то може послужити да се он узме у комбинацију за пријем, али се њему зада практична проба, да он на пракси покаже знање. Ако се покаже спреман, он се одмах прима, а ако је неспреман, он се одмах удаљи из фабрике и са свим његовим документима и дипломама. Тако се ради тамо где се развија индустрија на здравој основи, ту се нико не пита шта је учио, већ шта зна. Само се то, све код нас' обратно ради; треба да неко покаже школску диплому, па је ту све знање сливено и зато наша индустријска предузећа немогу да напредују, него тамо где су почели тамо и остају.

Да би се те болести отресли наши будући индустријалци, и поставили своја предузећа на здраву и чврсту основу, ја ћу се постарати да нађем начина а на нарочитом месту, да то напишем како ће се доћи до знања, ко има способност да управља радовима и на који начин може се створити добра воља и енергија за рад, а сад ћу још једаред да поновим да главна моћ индустрије налази се у рукама занатлија, који производњом руководе, они постају највећи господари индустрије и највећи богаташи, ако су своје знање и моћ дали приватној индустрији.

Да би о овим мојим наводима дао пуно доказа и указао на један леп пример, који треба да служи као поука свима нашим способним и вредним занатлијама, који се одају и служе индустрији; ево ја ћу навести четири велика индустријалца које сам посећивао и видео сва њихова богатства а то су 2 Немца, 1 Француз и 1 Аустријанац. Сва су четворица били занатлије без икакве више школе и сви су створили читава чудовишта од индустрије и богатства.

Да првом укажем на Крупа. Он је по занату био ковач, од једне ковачке радионице он је постепено створио једну огромну велику фабрику у Немачкој у Есену. Та фабрика развила је се са својом индустријом тако, да је постала чувена у целоме свету, у њој су израђивани многобројни предмети, тако да је она имала поруцбине готово из целог света, нарочито војна индустрија Крупова, била је јако развијена и по квалитету чувена, као најбоља, те зато је привучена пажња целог света и на тај начип његова је индустрија успела, да уноси годишње читаве милијарде марака из туђих земаља, у своју земљу, а број радника и чиновника у последње време варирао је; између 40 до 50 хиљада. Ово нека је лепа слика, колики је био успех једнога мајстора ковача, а колико је он својим знањем допринео користи својој држави и своме народу. Сад да обратим пажњу на Шнајдера у Француској из Крезова. И он је по занату био мајстор ковач и без икакве више школе. Он је успео, да његову ковачку радњу претвори у једну огромно велику металну фабрику, са којом је за кратко време постао највећи конкурент Крупу. Израда његове чувене артилерије однела је рекорд у целоме свету, а нарочито у светском рату. У његовим фабрикама радило је за време светског рата преко 40 хиљада радника; највећи део арти-

лерије, арт. муниције као и других рат. потреба израђени су у његовим фабрикама, чији је материјал давао одличне резултате, јер је сав материјал који је служио за израду пројектила спреман и израђен у његовим топионицама гвожђа и челика, а тај је материјал био изврсне издржљивости. У његовим фабрикама поред артилерије израђују се и разноврсне машине, локомотиве, железничке шине сви делови за лађе, ако делови пројектила за убојну флоту, па и друге конструкције које се израђују за цео свет. Био сам у његовој фабрици и видео сам њено уређење, посматрао сам и видео како се код њега спрема подмладак, који ће у будућности руководити радовима у томе великом и корисном предузећу, видео сам и написано богатство те фабрике, која годишње привређује милијарде франака и богати француски народ. Добио сам податке, да они инжињери који се потпуно спреме и сврше школу могу руководити радовима и њима управљати: такви инжињери имају право на државну службу исто онако као и они који су свршили државну школу. Ето како је овај мудри човек умео да створи велико индустриско предузеће и да спреми људе, који ће њиме руковати и управљати и он да може мирно да седи и ужива и за њега да раде млађи и и да течу капитал, за њега и за њих. У његовој фабрици десило се свега једаред да његови радници направе штрајк и то је било око 1907 год., нису хтели да раде, тражили су повишице. Он је тада сазвао збор свију радника којих је тада било око 12 000. Збор је био заказан на Шнајдерплацу Он је тада запитао збор радника зашто нераде и шта они траже, а радници су се изјаснили да траже повишице дневница. На то им је он одговорио овим речима: Да је он добије од свог потчињеног надлежног особља обавештење, да су сви радници према својој способности пристојно награђени и да им он не може дати већу награду, и да је он уложио свој капитал и створио фабрику за њих, да они у њој раде и зарађују за свој пристојан живот, да њему та фабрика не треба, да он има довољно капитала од кога може спокојно да живи и он и његова деца па чак и унуци и прауници, и ако та фабрика не треба радницима ево ја дајем палидрвце да је ви одмах спалите и дајем Вам и јемсво пред свима Вама да нећу никога тужиги и да за то никога неће глава заболети! Радници када су све то саслушали и разумели, они су без икаквог даљег размишљања оног часа отишли

на рад и никада, више до данас није било штрајка у његовој фабрици. Ове сам речи исписао да би оне послужиле за пример нашим капиталистима, занатлијама и радницима нек они добро размисле и оцене шта значе речи овога мудрога и великога Француза који је донео неизмерне користи Француском народу и држави.

Сад да узмемо у обзир Маузера у Обендорфу у Немачкој. Он је по занату пушкар из једне веома сиротне породице, занат пушкарски изучио је у Обендорфу, ту је била једна мала државна радионица у једноме манастиру, где је Виртембершка док није присаједињена Немачкој вршила оправку војничких пушака, и ту су два брата Маузери изучили занат и радили све дотле док се није Винтембершка ујединила са Немачком. После рата Француско-Немачког браћа Маузери су измислили Маузерову пушку, тај њихов изум Немачка држава усвојила је за наоружање немачке војске а њима је платила патент за њихов изум, али ови велики патриоте, своје земље и народа нису се задовољили са оним новцем, који им је немачка државна имала да исплати по 3 Марке од комада израђене пушке за нем војску, што је износило око 1 ипо милиона пушака, те је требало да добију око 4 ипо милиона марака. Њима није довољно богатство, јер су они хтели да помогну и сиротној околини, чије је земљиште неродно, јер код њих успева само кромпир и рож, па су они зато тражили од Немачке државе да им по процени вредности прода тај манастир, у коме се налазила мала радионица, те да они подигну фабрику пушака. Немачка држава изашла им је у сусрет, уступила им то државно имање, наплатила по процен новац од патента а ресто новаца за патент она је њима исплатила. Тако су они почели малу фабрику пушака а прву наруџбину добили су од Немачке владе, која је износила нешто више од 100.000 комада а још нису били готови са немачком поруџбином а већ њима је поручила наша држава 100.000 комада пушака и 10.000 комада карабина за артилерију и коњицу, и многобројне резервне делове, а за ту поруџбину ми смо први пут дали нешто више од 25 милиона златних динара. За нама је поручила одмах Турска око 1,200.000. комада прву партију, али је она и на даље наручивала свеједнако, јер је Турска комисија седела у Обендорфу више од 20 година а редовно је било у тој фабрици да се истовремено раде пушке за 3—4 државе, јер је и сама немачка наручивала

за своју војску сваке године 25 до 30.000 комада. И свагда је се прво морало свршити оно што је било наручено за немачку војску, па после за друге државе 1910 год. наша је држава наручила поново 32 хиљада пушака брзометних за наоружање наше војске. Тада сам ја био одређен у комисију за пријем тих пушака, и провео сам у тој добро уређеној фабрици годиоу дана. Пријем ових пушака био је и сувише спор, јер је баш у то време рађено за 5 држава, за Немачку, за Србију, Перу, Бразилију и Аргентину. Све су те државе имале своје комисије, које су примале оружје. У то доба ја сам имао прилично слободног времена, а имао сам и лепога поштовања од стране фабричког особља, јер су ме сви познавали, као одличног стручњака за пушке, па су ми зато указивали велико поштовање и зато сам могао да испитам и сазнам начине, на који они заснивају своје фабрике и њихова унутрашња уређења. Ту сам добио податке, да су све њихове фабрике засноване на акцију и да код њих постоје акционарска друштва за подизање индустрије, и да је млађи брат Павле Маузер акционар у 12 фабрика и да је његов уложени капитал у свима овим фабрикама износио тада око 125 милиона злат. марака а старији брат му је тада био умро. Тада је Павле Маузер био саветник за индустрију лично код бившег цара Немачког Виљема. Он је често пута ишао код цара на саветовања, имао сам неколико пута прилику у Обендорфу и Штутгарту да видим, кад Павле Маузер полази на пут у Берлин, а по неко од његових познаника, нађе се са њим на перону да разговара; више пута га воз да заврши разговор по 15 па и 20 минути, и неће да пође док он, неседне у воз. Он је добио и титулу, звао се „Фон Павле Маузер“. Имао сам прилике и части да се упознам са овим велим умним човеком. Он је знао да сам и ја имао свој изум и да сам ја на његовој пушци — Маузер — извршио реконструкцију и поправио на брзометну, па је према мени имао велико поштовање и кад год ме је нашао било, на улици, било у хотелу, свуда је веома љубазно пришао к мени и поздрављао се са мном, седели смо доста пута у друштву и разговарали у онолико колико сам ја знао немачки говорити. Чуо сам доста паметних ствари од њега, а колико је он имао поштовања према мени можемо се најбоље закључити из тога, што ми је сваког хришћанског великог празника слао честитке, све до великога светскога рата, које ја и

данас чурам као успомену, једнога великог умнога човека који по његовим делима за своју државу и народ заслужује поштовање свију свесних и разумних људи у целој свету, јер је он понижао из једне пуне сиротне кућице, која често пута није ни хлеба имала, изучио је занат а својим трудом и радом успео је да постане највећи индустријалац на свету и да стече највеће богатство за себе, да внесе милијарде марака у земљу и да допринесе огромне користи држави и народу и тиме да леп пример на кога треба да се угледају и други народи и да виде шта може да уради један сиромаш занатлија, који је користио, себе, државу и своју околину, па да и они следе његовом примеру.

Четврто да обратим мало пажњу на Вендела из Штет-штајера: у Горњој Аустрији; И он је био пушкар, рођен у Штајерској из сиромашне породице. Околини му је каменита, и сувише сиромашна. У тој покрајини била је доста развијена индустрија и то највише ловачких пушака, револвера, пиштоља, маказа, перорсза и т. д. Ту је Вендел изучио пушкарски занат и постао мајстор пушкар и радећи свој занат он је измислио Вендлову пушку, која је у то доба спадала у најбоље и најмодерније оружје он је тај свој проналазак понудио својој држави, да га она прими, за наоружање аустро-угарске војске. Држава је усвојила тај његов модел и за његов изум решила да му плати 3 Круне за сваки комад пушке, који она буде израдила за своју војску, но и овај велики човек није био задовољан тиме, што ће он примити велику суму новца за свој патент, и тиме постати лично он богат човек, већ је хтео да се његовим знањем користи и погмogne његова околина где је рођен, па је зато поставио своје услове Аустроугарској држави, да се она обавезе, да даје, највећим делом поруцбине његовој фабрици и тако исто и он је дао обавезу држави, да ће у кратком времену подићи фабрику и отпочети радове на изради пушака. Тај његов захтев држава је усвојила и пристала на постављене услове и дала му све потребне концесије за остварење његове идеје о подизању фабрике, и тако је овај умни човек, добије могућности, да може остварити једно велико идеално дело, којим је он држави и његовој окоolini допринео неизмерне користи, јер је се он по створеној могућности од стране државе, заузео и створио акционарско друштво и фабрику предузео рад на изради пушака и тако су Вендлове пушке највећим

делом израђене у његовој фабрици и на тај начин фабрика постала огромно велика и постигла највећег усавршенства. Она је израђивала пушке за Русију, Немачку, Француску, Румунију, Грчку, Турску и Србију имала пре светскога рата преко 10.000 радника и могла је у мирно доба да израђује преко 2.000 комада пушака дневно. Подељена је била на 17 објекта и у њој су израђене наше брзометне пушке М 99 — 907 год. Том приликом тамо је била наша комисија и при изради разних делова десиле су се неке погрешке у цртежима, те сам ја наређењем г. Министра Војног био упућен јануара 1908 год. на један месец дана, да учиним исправку код цртежа, да неби рад био укочен и успорен. те би на тај начин морала наша држава да плаћа штету фабрици. Том приликом остао сам у Штајеру и провео у тој највећој европској фабрици месец дана. Свршио сам поверени ми задатак, прегледао и обишао сва одељења и видео сам невиђено чудо, велику и уређену фабрику и њено стручно административно особље, упознао сам се и са техничком дирекцијом, код које сам имао велике симпатије и која је веома љубазно излазила у сусрет свим мојим захтевима у поглед рада. Ту сам имао и прилике да видим по њиховим тарифама шта кошта једна потпуно готова пушка нашег модела и кад сам сабра све тарифе и утрошени материјал видео сам да је фабрику коштала једна наша брзометна пушка без паковања свега 28 круна и 65 хелера, то је износило око 31. динар, што значи, да је фабрика имала зараде нешто више од 100 на сто, јер је фабрика наплаћивала нама за сваку пушку 83 динара у злату.

И као што се види из ових наведених примера, ови велики у целој свету признати индустријалци, који су њиховим знањем привукли пажњу целог света, привукли и пажњу њихове индустрије и уносили новац из туђих земаља у своју и то у огромно великим свотама, они су били само спремни занатлије, без икаквог школовања а њих с, њихове државе помагале само у томе што су им увек давале, да се у њиховим фабрикама израђују све државне потребе, па би биле за војне или цивилне потребе, те су државе, на тај начин помагале своју индустрију и тине давале могућности да се фабрике што боље усаврше и да имају трајне и непрекидне послове. Као леп пример ја сам се осврнуо само на ова четири велика и чувена индустријалца који су мене најпознатији били,

и од којих сам имао највише података, али ја бих имао још хиљадама података, ил којих се види, да школа не ствара велике умове, њих ствара сама природа, они се налазе и у нешколованим људима, и често се дешава, да највећи умови нису се могли ни школовати, и врло су ретки случајеви, да баш, ти велики умови сврше школу, баш ону која би им дала прилике да тај њихов велики ум могу искористити на ово научно поље, са кога би могли донети неоцењиве користи народу, већ их и њина школа упућује на другу страну, одакле не могу да допринесу, што им је природа даровала, и на тај начин се губе, они велики умови и тиме губи се општа корист која би се могла имати од великих умова.

Код нас има неколико занатлиских школа, али колико је мени познато, баш из тих наших школа, ми ретко можемо наћи спремнога и способнога занатлију, зато што се у тим школама полаже више на школско него на занатлиско знање а бива и то, да онај који има дара за школовање, нема га за занат, и онда они који сврше школу, са одличним или врло добрим успехом, они добивају по закону првенство и нико не пита шта они знаду да раде, шта су научили у занату, већ се каже да су они свршили одлично школу и тиме се запостављају они прави способни занатлије, који заиста знаду да раде и да изводу продукцију рада, и тиме се причињава велика штета раду, како у погледу његове солидности, тако у погледу брже и лакше продукције и јевтинијега коштања. Рад не тражи велико школско знање, он тражи добро занатско знање и стечено искуство. Један добар спреман занатлија, он је умни и физички радник, он мора увек да смисли па да ради, он мора да зна да конструише да смишља начине на који ће најлакше и најбрже свој посао свршити. Међу занатлијама налазе се доста јаки умови и ако немају школе, они су способни да управљају и изводе поверене им радове, много брже него они што су школе свршили, јер они нису теоретичари већ практичари те зато занатлијама није потребна никаква већа школа, за њих је довољно, да поред основне сврше вечерњу односно-празничну школу, у којима треба да им је главна настава: упознавање са цртежом, правилно котирање и одређивањем толеранција, какве се код које коте могу чинити и потребно је да добро срачунавати, као и особине разних машина и материјала: то је нужно да зна један занатлија

Као што сам напред напоменуо, а што из потпуно стеченога искуства знам да, се код нас чине велике сметње свакоме покушају развијању ма какве врсте индустрије, јер се појављују противу свакога предузећа страшне и неочекиване интриге, које су укрштене са разних страна и уперене, према човеку, који је покретач, индустријскога предузећа, од оних људи који га мрзе, па употребе све могуће начине да га упропасте, неводећи рачуна, да ће тиме упропастити, једно велико и свето дело његово. Долазе и од људи који незнају и не умеде да цене вредност индустрије, а највише долази од оних људи а нарочито странаца који имају сличну индустрију они одмах виде пропаст за своју производњу и небирајући средства они употребе све могуће начине, дозвољене и недозвољене, да предузеће код нас упропасте, у самом његовом зачетку. За тако постигнуће они нађу плаћенике, који протурају гласове, како ће то предузеће упропастити народ и државу, како нама не требају фабрике, како је то штетно по место где се фабрика подиже, ту ће се од дима и гасова потровати народ и стока и шта се још не прича, само да би се што више напакостило предузећу и наш је народ лаковеран и прими то за готово и непомишљајући на то, да је све то наперено баш противу самих његових сопствених интереса, већ се заведу за плаћеним и поквареним душама и помажу да се предузеће упропасти и уништи: све су то први покушаји, па ако у томе неуспу онда нађу плаћенике, који запале предузеће.

Да су ови моји наводи истинити најбоље ће нам послужити случај са фабриком штофа г. Минха у Параћину и фабриком шећера у Новом Сивцу „друштва произвођача шећерне репе“. Г. Минх подигао је фабрику штофа у Параћину, то је била једна најмодернија фабрика у Србији, јер је била снабдевена са најмодернијим и најусавршенијим машинеријама и развијен је у њој, у већем степену рад. У њој су се израђивали најмодернији штофови, уз најсолдније цене и док су браћа Минх подизали и остварили ово велико предузеће, дотле су им Параћинци помагали и радовали се тако једном корисном индустр. предузећу, али када су предузеће остварили и у највећем степену отпочели производњу свога рада, после већ неколико година остварења предузећа, нашли су се неки неваљали људи, који су натоциљали параћинску општину, да им забрани рад са наводима, да је фабрика са фарбама затрвала реку, и да ће им се на тај начин потровати стока, па чак

и по људске животе и тако је општина повела парницу и тражила, да се фабрици забрани рад, и после, дужег трајања ове парнице и неколико пута испитивања комисије, утврдило се да не постоји у истини, те је општина одбивена од њених непромишљених навода и фабрика је продужила рад али убрзо затим нађе се неки плаћеник, па запали фабрику, која је изгорела све до темеља, те је се параћинска општина курталисала овог великог и корисног индустријског предузећа и браћа Минхнису више хтели обнављати фабрику у Параћину већ су продужили друге индустријске послове.

Тако исто је учињено и са фабриком шећера у Новом Сивцу: Она је саграђена и инсталирана са најбољим машинама и када је требао да у њој отпочне рад, онда су је неваљале плаћене душе запалиле и благодарехи Богу она је срећније прошла, те није изгорела, већ су јој само оштећени и погорели поједини построји. Има још много примера разноликих, на које би могао показати, квалитет се неваљалства чини само да се уништи све што се може назвати индустријом, али ја мислим, да су ова два примера довољна, па да се види колико има непријатељства противу и најмањег покрета индустрије, а није никакво чудо што то све чине странци, јер њима је у рачуну да се богате преко наших леђа, али је много чудновато, да се код нас налази неваљали и непромишљени људи, који помажу те наше гробаре који се од ничега неустежу да нас живе у гроб закопају, они успевају преко тих људи за мале новце, да нападну и униште све оно што би нашем народу давало бољи и спокојнији живот, и побољшало економско стање ■ тако се систематски напада сваки покушај наше индустрије. Зато се створе и лармације, придобије се и неки део јавне штампе, све то нађе се у препирци, тако као бајаги да се устаје у одбрану државе и њених интереса, а ту се скривају задње намере које допринесу највећу пакост и држави и народу, и на тај начин се код нас упропасте ■ најидеалније и најбоље идеје. На такав начин, била је дигнута страшна кампања и противу Браће Теокаревића, када су они подизали фабрику штофова у Параћину, па је због њих нападнут и бивши министар правде г. Лаза Марковић, да је он извршио неку незакониту радњу, те је њима помагао да остваре предузеће. Ја мало познајем Браћу Теокаревића по њиховом оцу, а г. Лазу Марковића баш ни мало не познајем, само што

сам о њему чуо и читао преко новина и не знам да ли је у колико помогао Браћу Теокаревића, нисам адвокат и не желим никога да заступам, нити да браним, али као искрен син ове земље и велики поборник за остваривање индустрије у нашој земљи, могу с пуно права казати да ако је заиста министар на расположењу и народни посланик г. Лаза Марковић помогао да се оствари то корисно предузеће, онда је он извршио према својој земљи, једно велико и свето дело, па и ако је се огрешио о пропис земаљских закона, јер му за такав поступак његов, ни један поштен и промишљен човек, који зна и уме да цени шта значи таково индустријско предузеће за земљу неће и не сме казати, да је он тим поступком оштетио државу и њене интересе и на против сваки мора признати, да је он баш тиме допринео велике користи својој земљи, јер ће нам сваке године, ово предузеће сачувати 10 до 15 милиона који би отишли из наше земље на страну. Мора се њему признати да је се он у томе показао као mudar и паметан државник, који уме да цени, шта значи индустрија за нашу земљу, за коју се нико није старао, да је имамо, те неби данас имала новчану кризу. Да смо имали продуктивне људе, који би увидели потребу земље и народа, па бих се на време старали да наша земља не дође у такав тежак положај, као што је то сад. На такав се начин нападају и Лесковачка индустријска предузећа и диже се страшна ларма у необавештеном народу противу самих индустр. предузећа и противу појединих наших државника, што извесне потребе за државу подмирују наши исти индустријалци, а ту се нарочито диже ларма у народу, како њима држава иде на руку, да се они богате на рачун државе и да се на тај начин упропашћује наша држава и да се тиме користе поједини државници. Ја мислим, да све ове наклене ствари измишљају противници нашег покрета индустрије, јер они гледају у томе своју пропаст, или угрожавање својих личних интереса. Ја мислим да у нашој земљи неће бити ниједног поштеног човека и патриоте, који мало мисле добра овој земљи, да он неће признати да је наша држава, односно њени државници дужни и да морају помагати земаљску производњу и од ње снабдевати све своје потребе, било приватне или војне у онолико, у колико се може снабдети од домаће производње, па макар то и дупло плаћали, јер то значи помагати свој народ преко индустр. предузећа и остављати новац у

своме народу и ту нема никакве штете по државу ни по народ, јер новац је међу њима а држава га опет може узети од народа, а ако наша држава купи потребе и у пола цене са стране, то значи, да мора прикупити ову половину новаца од народа и однети га у туђу земљу, да се туђи народ користи. У нашем народу нема толико новаца и тада настаје велика штета и ва државу и за народ, јер се изнети новац тешко може поново вратити у земљу.

Устаје се и диже ларма противу Борскога рудника, пуштају се разни неповољни гласови, како је у народу у околини упропашћена земља, те не може више да рађа берихет, нападају што је рудник дат да га експлоатишу Французи, критикује се што тај рудник не узме држава у своје руке, да га експлоатише, вели се, да отуда износе Французи велике количине злата, па су чак у томе смислу људи наговорени од нарочито заинтересованих и завидљивих људи, те су подношене противу друштва тужбе и тражено да се радови у руднику обуставе. каква је одлука о томе донешена од надлежних власти, мене није познато, али ја посећујем Брестовачку Бању неколико година, па сам се интересовао за тај рудник, те сам га и обилазио, и по свему оном што сам ја тамо видео, и могао видети, могу рећи да ствари не стоје тако, како се они народу представљају, и мене изгледа да те ствари распирују баш они људи, који су смешећи се посматрали како наш вредни и предузимљиви индустријалац г. Ђорђе Вајферт троши и залаже и последњу пару за излажење руде, и када је њега срећа послужила те је у последњем моменту пронашао рудник, они нису нашли за добро да упишу извесни број акција, и да му помогну, да се ово корисно дело оствари и када је он своју идеју оставио, од ње у првом реду има користи наша држава, има користи и г. Фајферт и Француско Акционарско Друштво: Сад су се нашли ти велике патриоте, да спасавају земљу од пропасти, зато што г. Вајферт има добру ренту од свога рада а неће да признају, да би Борски рудник још стотинама година ћутао и нико неби знао за њега и нити би ко имао вајде од њега, ни једне скршене паре, да зато г. Вајферт није уложио сав свој труд и капитал, док га је пронашао. Ја овде нећу бранити г. Вајферта, јер њега знам само по чувењу, али ја мислим да имам право да браним, једно велико корисно индустријско предузеће, које нашој земљи доноси годишње до 50 милиона

динара користи. Та сума остане у земљи а користи и државу и народ, јер знам да у борском руднику ради око 4000 сиромашног народа, који ту зарађује новац, издржава себе и своје породице, које износи бројно сигурно три пута толико, што значи да се од тога предузећа издржава око 16.000 чланова наше земље. Ту истина има и неки број странаца-Француза, и они зарађују новац, али треба имати у виду, да они тај новац опет остављају у нашу земљу. Од тога предузећа има држава велике користи, јер рауници плаћају порез који износи годишње око 1 ипо милион динара, па наплаћује таксу од руде, која ће сигурно изнети 2 до 3 милиона, даље извозну таксу, том још има се додати и подвоз за пренос разних материјала железницом и лађама: то све нам показује да наша држава има велике користи од тога предузећа. Ја овде нећу и не мислим да браним друштво од одговорности ако је оно причинило какве штете било то нашој држави или појединим нашим грађанима, зато има другога пута и начина. Друштво сигурно мора имати уговор са нашом државом из кога се може видети нашта оно има право и на шта нема, и на тај начин, ако је друштво причинило какве штете нашим грађанима, а што по уговору није смело бити; то има да се комисијски оцени и да се друштво натера да плати штету. А ако ко сумња да у бакру има злата, који се износи из земље, ја у првоме реду мислим, да ту држава има своју контролу, и ако је нема онда треба је имати, да она то контролише законитим путем, онако како јој уговор даје право а ако неко још у то сумња лако може доћи до праве истине, тај нек откупи једну количину бакра, који је спреман за извоз, па нека га претопи и издвоји злато које буде имао, ја као стручњак добро познајем метал и његове особине, немогу никад тврдити да у бакру има помешаног злата, да ли га има у толикој мери, да се исплати трошкови око његовог издвајања из бакра и пречишћавања и да ли има од свега тога какве ренте, та је ствар у питању коју треба тачно испитати и уверити се, па тек онда предузети корак шта треба даље радити, а не дизати ларму и тражити да се обустави рад и тиме да се упропасти тако једно велико и корисно предузеће које даје велике користи држави и народу. Тако су што год могли предузети само непријатељи српскога народа и српске индустрије.

Али није случај да се интригира само код ових не-

колико наведених индустријских предузећа, него у целој нашој земљи, нема ни једнога предузећа, ни малог ни великога, противу кога се не воде страшне интриге, да се рад омете, па чак да се поједине установе упропасте, да уопште не постоје. Скрећем пажњу свима онима, који се баве индустријом, да оне обрате пажњу на овакве појаве и да добро мотре на то откуда оне долазе, те да би се на време спречила њина логана намера. То треба да знаду сви пријатељи наше индустрије и да обавештавају наш народ и саветују га, да он такве појаве не прима и да сузбија лажне гласове, противу појединих индустријских предузећа у нашој земљи. Ово треба да схвати наша штампа, па да никада не напада ни једно наше предузеће по ђефу појединих плаћеника, него сваку појаву прво добро да испита и увери се да ли и у колико има истините, па тек онда да пише и напада што у истини постоји. Само на тај начин ако се ми зложимо да сузбијамо хрђаве појаве непријатеља наше индустрије ми ћемо да успемо у остваривању индустрије и да обезбедимо нашу земљу, Народ треба учити, да поштује свако наше инд. предузеће и чува као сопствену своју кућу, јер ће сваки за себе имати корист од предузећа.

Видео сам у страном свету како њихов народ поштује и чува њихову индустрију, сматра га као највећу светињу, више него цркву, јер зна, да ће му то предузеће донети користи. Ти народи знаду добро, да свако индустр. предузеће чине богатство њихове околине и да отуда црпе користи, било посредно или непосредно. Јер им једна велика фабрика износи робу на страну, и доноси за робу новац у земљу, и тиме чини богатство своје околине, и своме народу. Ово нек послужи као добар пример нашем народу, па нек се он учи да поштује своју индустрију, јер то му је једина нада за бољу будућност и ту ће најбоље осигурати себи и својој породици безбрижан живот.

Сад да видимо шта је наша држава учинила да заштити нашу индустрију: Ту кад добро загледамо нећемо наћи ничега, што би се могло рећи да је добро, јер на I. месту ми немамо специјалнога закона за индустрију, са којим би била регулисана сва питања о подизању земаљске домаће индустрије и са којим би се могла расправљати сва она питања која непосредно везују државу за поједине индустријске интересе. Законом треба да је тачно прецизирано, какве концесије држава је дужна

чинити за омогућавање и остваривање њено, као и за њен опстанак и какве дужности имамо према држави индустријска предузећа. Све то треба да је тачно прецизирано законом, тако да га ми држав. чиновници, ни индустријалци немогу тумачити како ко хоће и како га у свом сопственом интересу разуму те на тај начин избијају разни спорови!

Ми имамо закон о занатлијама и у њему се нешто мало напомиње и индустрија, али њиме нису у многим стварима регулисана ни занатска питања, јер има доста које чега, неразумнога и шупљега од чега наше занатлије трпе штету, али о подизању фабрика и индустрије у нашој земљи, немамо готово ништа, јаснога и прецизнога, јер је тај закон донет пре двадесет и неколико година. У то доба била је наша земља мала, није имала пасивних крајева, па за то је и слабо ко мислио на потребу индустрије, а данас су прилике промењене. Наша земља је велика, у њој се осећа потреба за индустријом, да се што пре и јаче развије, и да се донесе специјални закон на савременој основи. Њиме ваља регулисати све односе у индустрији, тако да те односе неможе нико другојачије тумачити, те да неби се више дешавали случајеви, као што се десио са Акционарским Друштвом из Зајечара, које је подигло и инсталирало фабрику за израду свију врста прозорског стакла и када је фабрика била потпуно готова и спремљена да у њој може отпочети рад, тада је друштво имало да доведе извесан број оних занатлија који су спремни за такве радове али каквих апсолутно нема у нашој земљи. И да би рад могли почети морали су апсолутно довести раднике за тај циљ са стране, јер је од тога зависио почетак рада у помениутој фабрици. Када је дирекција те фабрике нашла на страни у Чехословачкој и Аустрији потребан број спремних радника да може почети са пуним успехом радове, тада је се на жалост нашло чиновника у нашем министарству за Социјалну Политику и нису дозволили да се ти радници доведу, већ је после дуге препирке доказивања мољакња дозволило да друштво може довести само неки мали број радника, тако да ово велико предузеће није могло предузети о остварити ону велику продукцију, која одговара самој инсталацији фабрике, а која би могла задовољити потребу потрошње; и тим начином ово корисно предузеће остављено је да животари и није му дозвољено да може остварити ону идеју које наме-

равамо извести у својој модерној фабрици онолико колико ће подмиривати потрошњу земље. Овакво тумачење и схватање закона од стране Министарства Социјалне политике погрешно је и штетно по нашу земљу и народ. Оно је имало право да брани увођење оних занатлија којих има у нашој земљи, али за оне којих има у нашој земљи, требало је мало више о томе промислити и требало је знати да ти радници имају њиховим знањем да помогну да се оствари једно велико и корисно предузеће кад се потпуно остваре и омогући му, да изведе ону продукцију која може да задовољи потрошњу стакла у нашој земљи, оно би имало да нам сачува многе милионе динара, који се сваке године износе из наше земље на страну, и дају за прозорска стакла, која се и сувише ломе, те нам често празне џепове. Сем овога требало је Министарство да узме у обзир, да ти страни специјални спремни занатлије, имају за време њинога рада и бављења у поменутој фабрици, да спреме и успособе извесан број наших занатлија, који би по њихове одласку из фабрике имали да их са сигурношћу исте замене и продуже радови у фабрици. И ту је велика добит. Па је ваљало узети у обзир, да новац, који они зараде у нашој земљи, они га ту и оставе, јер они морају од зараде да живе и да се издржавају. Из предњих навода види се, да је министарство Социјалне политике, својим неразумним радом и не помишљајући на потребу индустрије и корист од таквог једног предузећа, довело исто у питање и тежак опстанак. Зато је потребно да се што пре донесе закон о индустрији, те како би се отпочела подизати индустрија, јер на овакав начин, без икакве законске сигурности и заштите, није нико луд да улаже свој капитал, па да се с њиме шега како ко хоће.

Законом треба прецизно и тачно регулисати све односе које имају везе између државе и појединих индустријских предузећа, треба предвидети, шта држава има да оптерети порезом, и шта има да ослободи, треба предвидети и предмете који се морају за остварење индустрије увозити са стране, као машине, алате и сировине, које не мажемо у првом моменту код нас поправити и сировине које немамо за сада у нашој земљи, све то треба законом тачно прецизирати и преписати, тачно ће, те чиновници, извршавати, без икаквог тумачења законских прописа. Све напред поменуте предмете треба

законом ослободити увозне царине, онда кад дотично лице или акц. друштво поднесе од индустријске коморе уверење да заиста основина какве индустр. предузећа и да су му сви предмети који су означени у списку, (који ће комора оверити,) потребни искључиво за оно предузеће, које он оснива. Овакав акт има да провери индустриски савет и да да о њему своје мишљење г. министру индустрије, да он донесе по томе своју одлуку, према датом мишљењу стручне — индустрискога — савета, и да предмет упути на надлежно извршење Министарству Финансија, одакле ће молиоц добити одобрење са утврђеним списком, шта му се одобрава да унесе без царине. Сва ова процедура треба да се изврши најдуже у току 15 дана, тако да предузеће не сме дангдбити. Законом предвидети да свако индустриско предузеће може довести онај број занатлија са стране, који је потребан дотичном предузећу, ако их нема у нашој земљи, те ово предузеће не може се снабдети са онаким стучњацама какви су потребни за остварање његових радова. За овакт поступак, треба сваки да се пуво обрати Занатлиској комори да му она о томе изда уверење и ове има увек да провери индустриски савет, и да да своје мишљење г. Министру Индустрије и он ће на основу тога мишљења одобравати и предмет упућивати на извршење г. Министра Социјалне Политике, где ће молиоц добити одобрење, са тачно утврђеним списком броја занатлија и каквих занатлија. Законом ослобођења сва индустриска предузећа од плаћања уреда и оставити предузећима, да они у догвору са радницима, најдаље од кад се отпочне ред да установе Фонд болесника и фонд пензиони, у који ће радници редовно месечно плаћати своје улоге, правилима прописане, од своје зараде; А предузећа ће такође давати годишње од чисте добити, онолико од сто, колико се правилима оба вежу, и за један и за други фонд, за сваки понаосеб. За те фондове биће дужна сва инд. предузећа да напишу правила и пошљу их на потврду г. Министру индустрије, најдаље за годину дана од почетка рада. Ови фондови, имали би да стоје под надзором и контроле г. Министру индустрије, а за њихове остварење и олакшицу могу се удружити сва обласна предузећа и сворити заједничке фондове а на тај начин би имале само по једну Управу за те фондове. што би учиниле велику олакшицу. Ови

фондови имали би посебне задатке. Болеснички фонд имао би задатак да његове чланове помаже у случају болести или телесних повреда, лековима, лекаром и повчаном помоћу, а помогућству подигне своје болнице или у смртним случевевима сахраном; а фонд пензиони имао би да осигура своје чланове и њихове породице пензионом фонду кад постану неспособни за рад а породипи по смрти. При доношењу закона индуссријског, ваља прикупити све оне податке, који штетно учини на развиће индустрије и њен брзи правилан напредак. Потребно је да се закон изради у споразуму са занаглиском и индустриском комором, јер ће се од добити најбољи податци, даље треба законом предвидети, да ће држава своје цивилне и војне потребе снабдевати од домаће индустрије па ма у почетку развијања индустрија и скупље коштало, док се послови неразвију и радови и радници неусаврше тако, да моју конкурисати страној роби. Тиме ће држава помоћи, да се код нас индустрија развије, што брже и боље. Само ствари које се немогу израђивати у земљи, те се може набавити са стране. Законом треба предвидети оснивање индустријских банака, којима треба дати највеће повластице, јер ће њихов задатак и дужност бити и сувише велика, и од њих ће земља имати највеће користи. При доношењу закона треба унети да ће у извесним индустријским предузећима учествовати и држава као акционар, нарочито у онима у којима ће имати директне везе на пр. при уступању државне имовине као рудника, земљишта, за подизање фабрика и зграда или она државна предузећа која је имала држава у својој режији и њих експлоатисала, па из ма каквих разлога хоће да их преда акц. друштву у експлоатацију. У оваквом случају треба држава да се обавезе, да ће она поштовати све оне преписе које пропише акц. друштво у погледу унутрашњег уређења, и рада дотичнога предузећа, јер треба имати на уму да се та индустриска предузећа немогу у свему базирати на земаљским законима, зато, што се законима у многим стварима кочи и спустава рад, те зато предузеће неможе да напредује, да да ону продукцију, која се од њега очекује, и да доноси такеу ренту, какву доносе таква предузећа. Зато свако друштво преписује правилник друштвенога рада на оној бази, која оно нађе за њихово предузеће као најбоље и да ће на основи њега имати најсигурније и најбржи успех у свом раду.

КОД НАС ИМА ДВЕ ВРСТЕ ДРЖАВНЕ ИНДУСТРИЈЕ

Као што сам напред напоменуо код нас постоји две врсте државне индустрије; цивилна и војна: и сада да се мало о њима позабавимо, да видимо шта нам оне даду и шта нам могу дати. Ја ћу се прво позабавити цивилном државном индустријом па онда са војном, Са државном индустријом са којом управљају и руководе државни чиновници веома тешко и споро иде. Њу немогу нохватати ни ја ни држава, јер је ретко које индустријске предузеће под управом државних чиновника напредовало, оно је доносило године онолике ренте, колико годишње износе режнски трошкови, а зашто то иде тако, ја ћу навести пуно разлога. На првом месту могу казати, да наша држава нема спремних и искусних чиновника са спешициалном спремом, који управљати и руководити јединим већим индустријским предузећем, она има школованих људи и одличоих теоритичара, али нема добријих и искусних практичара. Код индустрије, теорија без праксе и искуства невреди баш ништа, Како се на страни стиче та пракса и искуство ја ћу то мало доцније кад на то дође показати, али сад да напоменем, да је наша држава унела у своје закона да се на виша и угледна места постављају само они људи који су сршили школу и без питања, дали они имају практичног знања, према томе оне одредбе имале би да важе само за оне чиновнике, који немају везе са радом и продукцијом, ту невреди школско знање, ни много читање, ни лепо писање, невреди ништа друго, него само знатско знање и добро искуство, в тога се баш највише може наћи код оних наших приредом добре обдарених занаталија и гакови занатлије законом су потиснути, те немају права да у државним индустријским предузећима узимју положај за који имају највише способности и са који би могли допринети велике користи општој ствари и зато индустрија у државним рукама неможе никад успети, да има ренте, јер држава поверава управљање и, руковање радовима људима који имаду мало појма шта је индустрија и како треба да се рентира. Баш и ти управљачи који добро неразумеду он би се искористили онима спремним занатлијама, које имају у сзуме подручју и помоћу њих би могли даиуспу, да рад иде добро и да се рентира, али су њима везане руке законским преписима и они немогу никада да ураде оно што они нађу да би било корисно по напредак рада, они у првоме раоу немогу и немају право да поставе и награ-

де оне занатлије, спремне и способне, који се нетакиу са својим радом, знањем и способношћу, већ они морају да савлађују послове са оним људима, који имају зато законске услове, без питање колико имају занатске способности а понеки пут, им се натурн, јак протекционаш, кога мора да трпи без питања, шта ће он зарадити и уредити, па онда долази, да су сва та државна предузећа, администрацијом и законским прописима скучени: Набавка разних материјала и других потреба, не може се набавити у време кад се зато налаже потреба иуи погодан моменат, већ се зато морају прво испунити све законске формуле, па онда вршити набавке, и зато материјали коштају много скупље, а често пута због тога се обуставља рад и не може да буде на време готов; Тиме се наноси велика штета која пада на терет производње и отуда излази, да држава нема никакве ренте од својих предузећа, па ма како била она инсталирана, као најсаршенија и најбоља, и ма колико наша држава чинила жртава, ту неможе бити ренте: тога само жале бити код монополевих ствари, где се цене и проценат може одредити према коштању, непитајући дали је или јевтина, јер ту нема конкуренције. И још када се томе додаду све несносне и несвакишљене интриге, које завладају у таквим предусећима онда, они чиновници, морају да гледају и да обрате пажњу највише, на само себе, и да се чувају, да не оду под суд, а производње ће бити доста толико да подмире режиске трошкове, а за ренту нетреба ни питати. Све ово кад се уме у обзир моје је мишљење, да држава нема начина, ни рачуна, да она развија и подиже ма какву индустрију у својој режији, већ треба да све оно, што има у својим рукама, преда у руке прифатним акц. друштвима, и она може у њима учествовати, као акционар, и да тај нанин, учествовачи у добити, на уложени капитал где ће сигурно имати више ренте и мање главобоље, него да те само, у својој режији ради, јер ваља знати, да ниједан посао нетрпи, скученгот, он оће слободне и одрешене руке, и слободну радниеку иницијативу и само ту може бити напредка и рада.

О ВОЈНОЈ ИНДУСТРИЈИ:

Као што сам напред напоменуо, ми имамо нешто мало војне индустрије, а међу тим, војним установама, може се сматрати, као најважнији Артилериски Технички

Завод у Крагујевцу. Неспорно је то, да ми морамо имати те војне установе, бес питања дали су оне рентабилне за државу или не, јер код војске има много ствари које се из разних узрока немогу поверити прифатној индустрији и ткви ствари морају се израђивати под управом и руководством војних власт, без питање колико оне коштају, и дали су скупе, јер оне се морају израђивати у војним установама, па ма колико оне коштаје; а ту нема велике штете ни по државу ни по народ јер новац остаје у земљи, па макар то коштало 4 и 5 пута скупље, у томе неможе се тражити конкуренција зато су то војне потребе, ствари о којима неможе и несме сваки знати; али сад има да се постави питање великих радова који се морају изводити за наоружање и преоружање наше војске; дали се они у колико могу изводити у нашим радионицама војних објекта и дали ће се тим радовима и у колико моћи задовољити потреба војске, без обзира нато што ће радови коштати скупље него што би коштале набавком са стране. У те потребе треба подразумевати, артиљерију, арт. приборе, пушке, митраљезе, митраљеске приборе, машинске пушке, револвере, аутомат, пиштоље, артилериску муницију свију калибера, пешачку муницију свију модела, митраљеску муницију свију модела, револверску муницију и тд. све напред побројане војне потребе морају се у довољној мери спремити за времена, без одлагање и без обзира на жртве народа, и државе, јер је ту живот војске и жирот народа, али ја из добоко стеченог искуства могу казати, да се у нашим војним објетима никада неможе рспети, да би бар једна грана поменутих потрепера могла се у нашим заводима израдити да подмири потребу у довољној количини, јер се из разних разлозлога неможе у нашем заводу помишљати на какву већу рентабилнију продукцију, зато што поменуте установе нису по самоме свом уређењу унутрашњем удешено за велику продукцију и рентабилни рад. у првом реду напомињем крута администцанију, она везује слободне руке свима почевши од управника завода па до надзорцика радионице. Нико од њих неможе и несме урадити оно што он налази да је добро и корисно за рад, већ сваки мора се управља онако, како то прописи налажу. Ту рад већ мора да трпи штету и продукција неможеда задовољи потребу. Управи је одузето право законским преписима, да она може вршити набавке слободном иницијативом разних материјала, који су потребни за рад, већ то мора чинити

преко лифераната, који те материјазе купују од разних трговац и продају заводима. Ту се мора имати у виду, да држава плаћа два процента, један проценат лиферанту, а други проценат трговцу, а на тај начин држава набавља све потребне материје много скупље, него што би се могло постићи директном куповином, те се тиме поскупљава производња и омеће брз рад и доношење наруџбине, јер се често путе држи по неколико лицитација, док се набавка некоме неуступи. Па и сами лиферанти, под разним изговором задоцњавају, тиме се долази до обуставе радова а ти радови морају да претрпе велику штету. Све су то чињенице које знатно утичу на развитак индустрије под војном управом, а сем тога треба имати у виду и ове тешкоће које се врло често дешавају, да држава при одређивању кредита тима војним објектима, не одреди и не остави на расположење онолико колико је потребно за све послове, које имаду свршити у дотичној години, па да се прем томе удеси рад и број радника, и да сваки посао иде правилно својим током, већ се често пута дешава, да тек што су послови регулисати и отпочне рад у највећој мери, онда нестаје кредита или се из неких виших разлога сасвим укида или смањује, тако настаје обустава рада и редуцирање радника, смањује се њима зарада и тиме се прави велика штета раду и држави, јер кад дође нов кредит, да се тај рад послужи онда то све скупко кошта, док се рад поново успостави, ту треба поново намештати алате, треба штеловати машине, треба извежбати нове раднике, треба организовати рад и раднике, све то изазива нове трошкове, оспорава довршетак посла, на време, и поскупљава продукцију и још када се узму у обзир оне велике интриге, које владају у свим војним објектима. Противу целога особља дотичнога објекта, које прво потичу противу Управника завода, да се највише стичу око надзорника радионица, пословођа, и оних најбољих и најспремнијих мајстора, помоћу којих има да се изводи продукција на здравој и рационалној основи и томе треба још додати и оне велике протекције, које се сине и које успевају са разних страна, ту се са пуно права може казати, да нема ничега онога, што би нам давало наде у здрав и сигуран успех у раду, јер интриге и протекције незадовољавају, да се може поставити и урадити оно што треба и поставити на своје место, ко би могао рад извести, да иде правилним путем и на здравој и брзој основи, и ако се,

ко неким случајевима постави, ту те одмах употреби сва сила и моћ оних разних неваљалца и великих непријатеља, те наше индустрије, да се онај што праши или да му се разним смицалицама онемогући извођење свога задатка, ту одмах долазе оне укрштене интриге, које почињу од заинтересоване стране, да сваки већи рад што пре угуши, како би тиме привукли што веће користи за себе и своје предузеће, долази и од завидне стране немислећи на то, дали има зато месо и способности, долази и од политичке стране, јер у томе гледају пропаст своје партије, ако је дотићно лице његов политички противник, онда настану свима могућима начинима и средствима, да га одатле сврхну, небирају начин, ту се највише гледа, да се дотично лице окаља, да му се најбоље прљава дела и несавесна рад, ту му се у свачему тражи длака у јајету, и онда му је свршен посао, ту после долазе неспремни људи, који ни за какву употребу нису, али имају јаке протекције, заузму положај онај за који немају ни мало спреме и способности, и за них се њихови пријатељи заузимају и чине све начине, док незадовоље њихове захтеве а у овоме случају најопаснији су они, који долазе са виших места, јер ту се нико не пита зашто је који способан, него се наређује а наређење има да се изврши, без питања дали ће отуда држава и општа ствар умати штеше или користи, томе нема нико да се одупре. Такви претежинти добију куражи да интригирају и пркосе целој управи, јер знаду да им нико ништа неможе и несме. Тако је све оне паклене интриге скивају око надзорника и пословођа и оних божијом природом обдарених мајстора, који су глави покретачи и творци индустрије, њима се подмећу, сва могућа неваљалства код надлежних старешина, све дотле док старешине њих не омрзну и не почну да их гоне и кажњавају. У томе случају надзорници буду приморани, да напусте идеје великих радова и продукције и ад се ограничавају на што мањи рад, те на тај начин да имају што мање одговорности, као би себе сачували од кажњивих дела, јер им се они при великим ридовима лако могу наметнути и потурити, пословође исто тако морају чувати своја леђа, исправни и способни занатлије, они увек апелују на своју спремност и способност и рачунају да ће тиме обратити пажњу на себе, својих претпостављених, те да они поведу рачуна о њима и

њиховој способности и нетражи од никога протекције, а када се они увере да се о њима нико нестара они напуштају државни посао иду тамо где ће се њихова способност признати и наградити, и на тај начин завод остаје без оне радне снаге, која покреће индустрију и даје правац раду; Имe још једна велика грешка, која се свeти државној индустрији, зато што је земаљским законима и преписима признато право, а дате су све привилегије онима који су свршили школу и према томе ти привелеговани људи имају право да заузму сва она вашна места са којик требд управљати и руководити радовима.

За ови предњи мени су лично познати, јер сам за скоро мојих 50 година провео у Артилериско Техничком заводу и као мајстор пушкар и као надзорвик пушкарници на државоим радовима. За то времд стекао сам небројано много искуство, протрпто сам нечувене и незамишљене кнсриге у мојим радовима, али мене то све никада није могло затражити нити омести, да ја не извршим ону моју велику дужност према мојој држави и војечи. Никада се нисим осврћао на увреде које су ми наносене и са званичне стране, јер сам ја увек сматрао да неслужим никога другог, сем моју земљу и да сам дужан према њој испунити своју дужност и томе никада нисам се свртао ни на какве препоне. већ сам сматрао да мој рад мора бити смишљен и частан и с тога се нисам никаоа плашио, јер сам сматрао да знање и исправан рад мора увек победити, па ма колико се у томе правиле сметње и препоне за извршење оних мојих великих задатка, које сам ја извео у погледу наоружања војске и у савршенству пешачког оружја и у погледу убрзавања радова и јевтинијег коштања, ја сам имао великога знања и разумевања које ми је било признато и од стране расумних препостављених старешина као такав ја сам имао велику кураж и пуно воље и енергије. Као такав ја сам знао да припремим радну снагу са којом сам сарађувао те велике и деликатне послове, да извршим инсталације радионица, да створим лепу и модерну пушкарницу, и да је снабде са 350 најмодернијих и најсавремених машина, да конструишем и израдим све потребне алате за машине, и за ручне радове, и да изведем све оно што је потребно за велике радове, све ми је то дало могућност, те сам ја примио на себе и личнт моју одговорност, да изводом оне велике и деликатне послове које су се имали припремити за рат 1912. год.

у заказане време од стране надлежних, па и поред свих оних незамишљених и нечувених интрига, ја сам успео да изведем реконструкцију пушке М, 99 г. да је осигурам да не прска, израдио сам модел по коме сам препретио 90.000 комада и довео у најбоље усавршенство. По овом мом моделу су, све даље пушке рађене и данас се раде, успео сам да извршим реконструкцију пушке М. 80 на брзометку М. 907 године да изридим модел кога је комисија прегледала и примила без икакве примедбе; те сам пушке примио и преправио 50.000 комада на мојој личној одговорности, на њима сам уштедио целу ону суму новца коју сам утрошио за инсоелације радионице, пушкарнице, и набавку машина: Да то поетигнем, ја сам жртвовао мојих 100.000 динара, које ми је нађено од стране штајерске фабрике преко њенога заступника поч. Васе Рајевца тргорца из Крагујевца по Дин. 2 од сваког комада на име мога патента: Да би штајерска фабрика примила Даме, успео сам да тај посао на себе, радове код Максимовога Митраљеза и да за њега конструишем усавршавајућу цев са којом омогућио дејство миараљеза у раду са бившом аустроугарском, успео сам да усавршим радове на митраљезу Шварц-лозе и да све оне митраљезе које је наша храбра војска запленила у рату 1914 и 1915 год. да све оне делове које су војници поскидали и по бацали или погубили израдим оове и митраљезе доведем у исправности, са којим је наша војска била оемах наоружана и са њим сам конструисао нарочитр цев да би митраљеза омогућио дејство у раду, успео сам да конструишем 2 апсрата-додатка на машинама са којим сам убрзао рад за 9 пута, с тиме сам смањио трајања раење, а тиме сам само чинио уштеду држави између 3 до 4 стотине динара дневно, ти апарати и данас раде и то значи да сам ја још онај малој предратној србтји ушткдео 8 до 9 милиона динара чисто мојим знањем и оним природним даром кога ми је бог доделио и на свима пред побројаним успесима могу са пуно право казати да сам мојим знањем и мојим убрзањем радова и мојим конструкцијама уштедео више од 12 милиона динара. За све увек сам нашао пута и начина, како ћу рад убрзати и држави користити, и та корист да nebude на штету радне снаге, већ и њој да се олакша при сарађивању тешких и компликованих радова.

За време свијух минулих ратова колико сам дао

користи ми учинио услуга војци евакуације, то би могли о мене дати по самом оидашњим моји предпостављени старешине, приликом свакуације наређиване ми је од стране предпостављених, те сам се повлачне у Призрен, а ту ми је дато на вољу да се вратим кући, ја те нисам хтео учинити, већ сам добио објаву, преко Црне Гове за Скадар, одакле сам по наредби отишао са Управом Војне тек. завода за Крезове у Фортнцуској, ту сам превео 6 месеци на радовима у Шнајдеревој Фабрици и одале сам позван депешом на Солунски фронт, где сам био на војној дужности у великом француском артилериског парку у Зентлику све до 4. маја 1919 год. као старешина једног оружног слагалишта и надзорник радова у истом слагалишту. Одакле сам разрешен од дужности поменутога дана и године и уцућен у Сарајеву одакле сам маја месеца 1919. год. премештен у Крагујевцу ради обнове Артилериско Техничког завода, где сам ја успео да рушевинама обновим пушкарницу за нпуних годину дана; Постарао сам се да набавим све алате, машине и да први успоставим око 120 машина и одпочнем радове машинским путе и да целом заводу израдим све потребне алате и справе, да и друга одељења могу одпочети радове и зато време упослио сам више од 300 радника и довео у исцравност многобројно оружје.

Ја сам изнео ове моје успехе у раду, да би дао пример, да види шта све може учинити један човек, који нема никакре школе, сез оно што сам писмен и да умеу да напишем и да се потпише али има добру занатску спрему са којом сам чувен и признат оп оних који разумеју шта је знање и ја сам ту спрему показао и на делу који ми нико порећи неможе. Ја сам уложио сви то моје знање и труд и дао сам држави и војци. жртвовао сам и оно што би ме данас чинило богатим човеком, јер да сам само половину мога знања што сам дао држави, дао приватном предузећу, ја би данас био богат човек, али ја сам то друкче схватао, мислио сам, па и тако радио да је моја дужност да се ја трудим да држави дам оно што је до мене и мога знања било и да ће надлежни старешине водити рачуна о мома раду, и да ће моје заслуге пристојно наградити и ту сам се преварио. Ту је донекла и сам стицај околности напакостио, те су се све моје заслуге претвориле у прашину, јер су ратом уништена сва званична документа из којих

би се могло видети мој рад па и моје заслуге, а они моје старешине који су са мношћом сарађивали и који су добро познавали моје радове и моје заслуге они су већеном помирли пре рата или у рату а они који су још у животу, ти су пензионисани и више несе на положају; После свршеног рата дошли су нове старешине на сва она места где би могао прикупити податке и њима није познат добро мој рад у заслуге, они су нешто чули о томе али то није било довољно, јер на основу тога чувења нису могли ништа сигурно утврдити па нису хтели а и нису имали потребе да се о томе обавештавају, јер је рат свршен а ко ће о томе да води рачуна, ша је раније било.

И тако сам ја за учињене велике услуге држави и војци приликом разврставања по закону чиновницима и службеницима грађанског реда разврстен у 3. категорију 10 степена са 15% увећане плате таман раван онима који су били обични пословни радници па и онима који који су били обични послужитељи и неко време чистили канцеларије и мене је речено да немам школске спреме а када је требало да се изведу велики радови и да се да држави оно што је потребно и без чега се неможе онда нико није питао за школу већ је требало знање и рад.

Из предњих навола ја мислим да су довољне утврђени узроци који јасно оцртавају, да држава а нарочите војне установе немогу апеловати, на какву већу индустрију и производњу, јер немају зато здраве основе па немогу имати ни успеха, јер на првоме месту немају начин да награде оно особље у чијим рукама и глави лежи она главна моћ производње, јер ту непомаже ни строга дисциплина, ни школа, ни обећања, ништа дуго, само добра спрема и добра воља а то значи, да нађе треба наградити онако како то чине фабрике на страни, па ће ту бити и добре воље. Друго држава неможе никада одклонити оне велике интриге које вечито владају и омећу рад, треће држава неможе никад отрести се потевције, које никад недозвољавају да се сваки постави на своје место, већ се постављања чине према различним протекцијама, и тиме се убива воља и енергија способним људима, још када се свему томе даде укрупњена администација онда се може са пуним правом рећи, да под таквим околностима неможе бити велике продукције и да такве установе немогу никада задово-

љити погребе наше војске, без питања шта бите кошга-ло. Према томе, ја мислим да ће за државу и војску бити корисно да се артилериско технички завод и остали војни објекти ограниче само на оне радове, који се немогу и несмеду поверавати приватни предузећима као и на свима оправкама; изради резервне делове за сва оружја и друге ситне поруџбине: а за све остале велике радове које се тичу наоружања војске као артилерискуарт: прибор, пушке, митраљез револвере аутомат пиштоље артилериску и пешачку муницију све то треба предати приватној иницијативи, датим концесије, да се за те велике радове подигну прифатне фабрике у нашој земљи па ако те фабрике неће и немогу да подигну наши капиталисте нека се то да страним капиталистима, јер нетреба да подигнемо фабрике у нашој земљи, тако да сав новац који трошимо на наоружање остане у нашој земљи, да се са њим помаже наш народ без питања ко ће бити господар фабрике дали су то странци или наши држављани, јер ће фабрике у сваком даном моменту бити у нашој земљи нашим рукама, које можемо у свакој прилици искористили за нас. Колико би користи било за нашу земљу кад би имали код нас једнога Шнајдера или маузера и његову фабрику. Они не само што би нас наоуушали већ би наоружали и наше пријатеље и савезнике, а на тај начи они би унели неку милијарду динара здраве валуте што би богатило наш народ, ваља имати на уму и то, да ми не можемо и немамо где успособити нашу омладину, док не дамо странцима да подигну неколико фабрика већих у којима ће се предузимати већи и озбиљнији радови, спремати и успособљавати за индустри, млађе инжињере и занатлије, и тек онда се можемо надати сигурном и здравом развиту наше индустрије. Све су ово чињенице о којима наши државници треба добро да премисле и да о њима правино расуде и управљају, јер се земља несме даље оставили на божију вересију, њој треба рада и индустрије. (Нашој држави неће ништа сметати да и она као акционар са својим капиталом учествује и да дели добит и то неће сметати ни нашим капиталистима да и они учествују, јер ће они тиме извући корист и за себе и за народ.

НАЧИН ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ИНДУСТРИЈЕ:

Сад да видимо шта треба радити па да остваримо

индустрију у нашој земљи и на који начин ћемо моћи да то све постигне. Овде ја мислим да прво треба да изврши своју улогу краљевска влада и Народна Скупштина, а њима би било дужност, да они прво добро провере све оне чињенице које сам ја навео, зашто нам је потребна индустрија и да види дали је све у ствари онако како сам ја написао, нек добро просмотре биланс увоза и извоза, нек узму још и то колико новац иде из наше земље на отплату дугова на страну, па ће тако наћи сигурно да постоји један страпан дефицит између уноса новца у земљи и износа новца из земље и то нам је донело ову страшну економску кризу и новчану кризу из које морамо да се избављамо; и кад то све провере и о томе се добро увере на њима лежи прва дужност, да одмах спреме пројект закона о индустрији, нарочито о позизању фабрика: Треба унети да обласна Скупштина и обласни одбори по ступању закона у живот дужини буду подићи у свакој области текстилне — радионице — фабрике и снабдели их са најсавршенијим машинама алатом и сировинама за све врсте тканине од најпростије до најфиније, тако да те служи као школа, где ће се моћи младеж изућавати свим текстилним радовима, и за све врст текстилне индустрије, и омладина ће ово своје знање преносити на остали народ а своју околину и биће као учитељ својему народу. Ти курсеви треба да буду заступљени из свију општина дотичне области, Законом треба установити индустријски савет најмзње од 5 стаучњака, они који су провели најмање 15 година у индустријским предузећима, и ту треба да буде по један машински инжињер који се је бавио индустријом, Законом треба установити ордење и медаље, којима ће се одликовати вредни и заузимљиви произвођачи индустријски, а нарочито сељачки народ. То ће бити прва дужност краљевске владе да спреми пројект и да га поднесе народној скупштини на одобрење, и кад га она одобри и добије силу закона онда ће се старати да се што пре приступе и његовом извршавању, остваривању индустр. предузећа; истим законом треба предвидети како ће се поступати и са давањем концесија страних капиталистима за подизање индустријских предузећа у нашој земљи, а нарочито треба имати у виду она предузећа која им неможе лако и брзо остварити, а то је подизања фабрика за наоружање, за прераду руда, гвожђа, челика, локомотива, и т. д... зате

врсте индустрије, законом треба предвидети највеће концесије, јер та се индустрија највише развија а нама је иста највише потребна.

Законом треба предвидети да ће држава помагати земску индустрију, тиме што ће се сваке године прикупљати податци преко својих органа, шта је потребно коме министарству, да се за идућу годину набави, било за војску или за цивилне потребе. Исто тако да прикупи податке шта се све производи од потребним артикла у нашој земљи а све оно што се може код наших индустријских предузећ произвести та се код њих и набави без обзира дали је скупље или јефтиније јер то може бити само у самоме почетку док се индустрија не развије и недобије моћ да може конкурисати или бар равни бити сташној индустрији. Ваља водити рачуна и о томе, да се индустрија првенствено подиже у народним крајевима, како би се том народу омогућио живот, те тиме да се одклони од државе, владе и скупштине, она стрмна ларма која се диже сваке године на све могуће факторе земље како народ премре од глади, треба томе народу створити магућност, да он ради и заради за живот свој и своје породице, па који ће да ради нека ужива плод свога рада а који неће нека умре од глади, зато неће бити нико крив ни дужан.

За брже и лакше остварење краљевске власи имала би дужност да прими на себе, да се извесам број наших млађих машински инжињера испошље на страну по разним предузећима, текстилним и металним, да они тамо пороуче машине и разе инсталације и све алате и потребе за једну фабрикацију као и начине фабрикације, те да се ту успособе за оне послове које би се изводили у фабрикама под њиховом управљањем; У првом реду требали би да учине наши капиталисти и банкарски који имају своје синове школоване машинске инжињере, они да их успособе за управљање индустрије, јер им индустрија може донети многе веће користи него да буду државни чиновници, јер су свуда у свету они људи који знаду управљати индустријом и да знају продукцију која доноси добру ренту, много боље награђени него наши министри, ти баш постају највећи богаташи, а то њима доноси њино добро разумевање индустрије и смишљен рад; Краљевска влада имала би дужност, да што скорије пошаље на страну по разним фабрикама извесан број наших млађих занатлија, бравара, пушкара, мех-

ничара и стругара, који би имали да проуче разне врсте индустрије да се добро упознаду са фабрикацијом и какву која машина врши улогу, какви су алати, назив машина, у којој се фабрици израђена, шта кошта, шта треба још направити да се машина успособи за вршење њене улоге, све то треба добро онај занатлија да преучи а нарочито код специјалних машина које извршују специјалне улоге и још да скицирају њихове изгледе, ти занатлије требали би повратку у земљи да положе испит пред стручном комисијом и онда тек да се упуте сваки својој индустрији за коју се је спремио.

За остварање индустрије Краљевска влада и народни посланици треба да просредује код нашии извозника, великих капиталиста, банкара, код сију новчаних установа, да они сви одпочну оснивање нарочите индустријске банке, које би имале искључиво циљ подизање индустрије, међу којој треба, на првом месту узети лекстилну индустрију, која се може најлакше и најбрже остварити, јер она се може разиити и по прифатним становима у вароши и у селима, зато што та врста индустрије развија се на многобројне гране, у којима има много, које се могу радити руком и ручним машинама, без икакве веће машинерији, која би захтевала већих жртава, Оваквом остварењу индустрије може се одмах приступити, а ја ћу мало доцније пропичати начин за њено остварење, а сад напомињем да она индустрија, за коју треба подизати нарочите фабрике, иађена остварења има да отпочне послешено, сразмерно, прикупљеном капиталс, аки треба водити рачуна да се у првом раду отпочиње оно што је најпотребније и што се највише троши те да би се на тај начин што више сачувало новаца у земљи.

Чим буде донет закон о индустрији Обласпа Скупштина треба одмах да предузме енергични корак за стварање обласних радионица, које ће бити школа за изучавање текстилне индустрије, треба предвидети у буџету кредит преписати уредбе и правилнике, настати да се помоћу стручних лица приберу тачни подаци, шта све од машина и потребних алата треба набавити и цене коштања машина и алата, да се нађу подесна земљишта за подизање радионица, или ако има државне зграде или надлештва, која нису потребна држави ступити са дотичном Министарством да њу за наведену циљ уступи области за навек или привремено, док се не добије мо-

гућност иеда моћнос да се сазида нова зграда, Обласна Скупштина кгд препише правила и уредбу о дотичним радионицама, они ће том уредбом овластити Обласни одбор, да тим радионицама управља, прописаће му и све дундости, на који начи ће све вршити, колико ученика годишње примати које време треба да проведу на курсу, како ће испити полагати, какве квалитације кандидати треба да имају, с обзиром на то да ће се у свима радионицама изучавати радови а не школа, ти ће му требати, само стварно знање.

Обласни одбор примиће на себи једну велику и деликатну дужност, за коју они требају да се са највећом енеријом заузму, и да је остваре, јер треба и јака воља и енергије код особља за извршење радова, и за чување и штедњу разних материјала који им се певере за извођење радова.

Да би се постигли ови радови и са успехом могли извести потребно је, да одбори створе курсеве на којима се имају — извесан број лица — из области обучити знању које му је потребно. За извиђење оваквих радова. Поред ове прве дужности одбора, одбор мора настати да се што пре подигне обласна радионица са најпотребнијим машинама и справама, по томе могу се извршити неки мањи радови са ручним машинама, као припремање материјала за извођење извесних врсти тканина, могу се припремити потребни материјали за фул, конац, вуницу и т. д. може се приступити и изради неке врсте и везова. Сви горе побројани предмети нису копликовани послови и за њихово остварење не треба великог времена и жртава, а поред тога нису скопчана са неком нарочитом спремом и знањем. Израђену робу — предмете постарати се да се одмах уведу у промет — употребу код становништва било посреством трговаца или непосредно грађанству. Даље Одбор ће се постарати да набави сву сировину која је потребна за све врсте текстилне индустрије, сировина ће се набављати првенствено од произвођача, онако каква је, па ће је у својим радионицама категорисати па по том прерадити, тако да свака категориј одговара по квалитету оној врсти роби и индустрији за коју је дотична сировина најпогоднија. За извођење тих послова треба имати за то спремна лица која ће довољно познавати сировину и за коју се сврху може корисно употребити.

Одбор обласни стараће се да што пре и што више

уведе, израду текстилне индустрије по домаћим кућама, селима и варошима и да по могућству излази у сусрет свим средствима оном ко хоће да производи ма какву врсту текстилне робе, чирећи му све олакшице при набављању сировина за њихове радове, исте сировине сређиваће у својим радионицама и категорисати их по квалитету, тако да се свака врста особине може употребити за прераду и израду гди ће она по свом квалитету одговарати по најбоље. За све те учињене услуге од стране одбора и њених способних стручњака, наплаћивати само скромне цене.

Обласни одбор кад буде постигао и подигао своју радионицу за израду текстилне индустрије, треба примати на себе и веће израде било за Државну потребу било за приватну. Овакве веће израде може одбор уступати у израду и појединим приватним и малим предузећима и на тај начин створило и развило интересовање и осталог грађанства.

За извођење свију радова у обласним радионицама, одбор ће установити дирекцију рада, којој ће одбор до-стављати све наруџбине и од ње тражити да их она изврши на време и солидној основи: Ова Дирекција треба да буде састављена од спремних и способних лица, која за управљање радова текстилне индустрије морају бити не само стручни но и стални људи. Ову дирекцију треба да састављају три лица, од којих ће најспремнији и најспособнији бити и директор, а остала два његова помоћника и надзорника. Наставнике и предаваче за извођење свих радова текстилне индустрије узети само спремна и стручна лица и то у што мањем броју тако да бих потребна сва индустриска грана могла бити заловљена. Ово особље као и остало потребно, треба му поред месечне плате дати и бонифиције да у годишњој добити дотичног друштва са извесним процентом суделује т. ј. да му се има од чисте добити за сваку годину дата. Овим начином код особља које је позвано да у раду и производњи суделује створиће се воља за што агилнији рад и већу продукцију те бих тим начином било користи за напредак текстилне индустрије као и за све остале, јер би имали силну вољу за што већу и бољу продукцију све веће и боље врте текстилне робе, као чување свију материјала од упропашћивања и оштећења.

Одбор ће се старати да спреми и удеси „хигијенске радионице“. Радионице треба да буду подељене тако, да

се свака врста засебно ради у једној соби, највише могу се у једној соби израђивати 3 врсте и то опет свака за себе, тако и да онај који обилази радове и даје инструкције о раду може одмах на први поглед видети шта ко ради, да ли му је рад исправан и колико је данас урадио, тако исто и машине и разбоји имаћеду засебне сале у њима ће радити само они радници који раде на машине и разбојима и они који служе за помоћ њима. Одбор ће се старати да уради покретну снагу за покретање машина у облас. радионицама, то ће најлакше упсети тамо, где има електрична централа, ту се може погодити са сопствеником централе, колико да плати од кило утрош. струје купити моторе и на брз начин успоставити покретну снагу, где тога нема тамо гледати где има погодна река и ту подићи турбину на води а где има тога нека употреби локомотива или дизелмотор, јер код текстилне индустрије није потребна велика покретна снага.

Одбор ће се постарати да у договору са Општином, подигне тржишта за текстилну индустрију, где ће се доносити роба ради продаје, та тржишта треба да буду покривена, да роба не кисне и не подлеже квару тако исто у договору са Општином одредиће се у огласима преко обласних новина, дан, када ће произвођач доносити робу ради продаје, заузети се да се што пре развије индустрија за одело нашег сељака, те да се он остави лудог задуживања и куповање стране крпе, која га води у коначну пропаст. У томе циљу у договору са Обласном Скупштином, старати се да се сваке године приреди једна обласна изложба за текстилну индустрију; за ту изложбу објавиће се дан и време и позваће се народ из дотичне области, да на њој учествује, прописаће се и награда за најбоље произвођаче. Ове изложбе из почетка могу се обављати у обласним радионицама а тек доцније у пуном развиту подићи нарочите павиљоне за изложбу: За оцењивање изложене робе треба одредити Оцењивачки Одбор од стручних људи. Овај Одбор има да прегледа и оцени робу сваког излагача и да процени, чија је роба најбоља и најусавршенија и према томе давати новчане награде и одликовања. Обласни Одбор и обласна Скупштина треба да узму иницијативу на себе, те да прикупљају у области податке оних породица, који сами за себе и укућане израђују све што им је потребно за одело радно и празнично и не купују ништа од стране крпе за одевање. Жене и девојке треба предлагати и то богаије

за одликовање ордењем а сиротнији за новчане награде, и на тај начин моћићемо да изазовемо вољу и енергију за већи рад и такмичење међу сељачким светом, ко ће се боље обући у своју народну ношњу и тиме одвратити нашега сељака од лудога задуживања и успећемо да се што пре код нас развије текстилна индустрија.

Да би се олакшало подизању текстилне индустрије, потребно је да узму јачега учешћа државни и обласни економисти, они би имали дужност, да узму учешћа у сађењу и неговању биљке, које играју улогу у индустрији, те да се биљке боље негују и дају бољи квалитет. Зато је нужно да они испитају земљишта, где која биљка најбоље успева, па ту и да сеје, да поучавају народ како да их негује и обрађуја те да му бољи квалитет, на тај начин произвођач, добиће и бољу цену. Исто тако треба да поучавају народ како треба стоку неговати, те да она даје бољу вуну, која игра највећу улогу у индустрији, они треба да поведу рачуна о свиларству, како треба неговати свилене бубе, да народ поучавају да за ту циљ треба садити дуд за исхрану буба, Учитељи имали би за дужност, да пропагирају код својих ђака и да их заинтересују за домаћу индустрију, да им уливају у главу шта значи индустрија, колико она доноси богатства народу, колико народа можв да живи од оне индустрије, која само има да подмири наше унутрашње потребе, и колико ћемо тиме сачувати новаца у нашој земљи, те да их неизносимо из наше земље, и да ми дамо туђим народима да они живе и богате се, док ми гладујемо и чекамо скрштени руку да нам други донесе све готово и да нам узме последњу пару из руку, и тиме доводимо у опасност себе и нашу државу. То ће бити света дужност нашим учитељима да они то спроводе кроз омладину и да је поуче да чува нашу народну ношњу и своју производњу и тиме ће очувати богатство свога народа.

За остварење текстилне индустрије у пуној мери, да она бар подмирује половину наше потребе — унутрашње потрошње, потребно је узети јачу иницијативу, оснивати акционарске банке, које ће служити искључиво за развитак индустрије ове врсте. Моје је мишљење да ће се најбрже успети, ако ту улогу приме иа себе наши трговци — велико увозници — мануфактурист, јер је њива бранжа, они се баве том робом и спроводе кроз своје трговине и зато њима припада, да они приме ту велику улогу на себе и да постану њени творци и господари своје робе а не туђе

робе измећари, стављајући у дужност нашим мануфактурним трговцима, и велико увозницима ову велику и племеииту дужност, ја мислим, да ће они умети, да ме потпуно разуму, да моја намера није, да ја нашу трговину унижим да јој нашкодим, већ напротив моја је намера, да нашу трговину уздигнем на достојан степен и да је видим онако, како сам то видео на страни, које воде трговину само са домаћом производњом, која им даје сигурну зараду и опстанак и екзистенцију, да буду стални трговци и да немогу водећи трговину пропасти и назвати се банкротима. Сматрам да овим мојим замислима, трговци постају пуни господари трговине, постају творци њене текстилне индустрије, постају господари пијачне цене, све то прелази у руке нашим мануфактуристима и тиме они имају да спасу у првом реду себе и свој опстанак, да спасу тешку ситуацију земље, да отклоне тешку новчану кризу, побољшају народну привреду, поправе стање својих потрошача, од којих зависи напредак и опстанак трговца. При оваквој замисли, ја сам имао у виду, све оне чињенице које могу допринети, да се код нас остваре, што пре текстилна индустрија и да се тиме нанесе штета, која би могла упропашћивати наше трговце мануфактуристе, изабрао сам начин, на који ћу они паметно остварити нашу производњу и њоме снабдевати своје трговине а постепено истискивати туђу робу, ту су им одрешене руке, да они могу производити ону робу, која се највише троши, и која је најсавременија. Тиме им се ствара могућност, да у својим трговинама немају никакве застареле и преживеле робе. Све ове чињенице, дају ми пуно права да кажем, да је овај мој предлог, користан, највише по наше трговце. Ја мислим да су наши трговци, довољно интелигентни и културни, и да ће они моћи да схвате, и оцене моју идеју, да ће проценити и оне велике користи, за себе и за народ, ако се оствари моја замишљена идеја, све онако како сам ја написао, и да се потпуно солидаришу са мном, онда одмах треба прећи на остваривање, и да би се ово могло постићи, то треба одмах приступити оснивању индустријских банака, и на тај начин створити капитале, за оснивање појединих грана индустрије: За оснивање тих банака треба да узме прву реч од индустријске и трговачке коморе, стога, што те две коморе мораће имати међусобне везе. Комаре ће имати у виду многобројне гране текстилне индустрије, те ће према томе бити и много фабрика, јер

се не може у једној фабрици производити много врсти робе, вер може највише 4 до 5 врсти. То треба узети у обзир те да свака фабрика треба да увуче у акционаре и сво стручно и административно особље по начину, кога ћу написати доцније.

О ПОТРЕБИ МЕТАЛНЕ ИНДУСТРИЈЕ:

Подизање металне индустрије у нашој земљи, то је једно од важнијих и најбитнијих питања по нашу земљу. У металиу индустрију спадају и многобројни артикли, од којих сваки за себе, тражр нарочито, знање и рад. Многе се ствари бузо мењају, и излазе нове и савременије. У У томе се често мењају облици, тако да ова ствар служи истоме циљу али та ствар добија сад други облик, те према томе, мора се мењати и улога у фабрикацији. Мора се смислити мајбржи и најбољи успех у раду, јер се у томе одликује метална индустрија од других, које се увек раде само по једном утврђеном начину, док код металне иддустрије, морају се, увек изналазити бољи начини, да се тиме повећа продукција, и да се смањи жива радна снага, и тим да се добије већи проценат од рада. Зато метална индустрија увек тражи способне људе, који ће њом управљати, и тиме је доста отежан положај, око извођења металне индустрије, али она зато је, и најрентабилнија, јер њена добит, често пута може годишње изнети сто на сто. Према томе треба што пре и у што већој мери отпочети подизање металне индустрије, од које ћемо моћи очекивати велике добити, и иницијативу за остварење те индустрије треба да узме на себе гвожђарски трговци — велико увозници, јер је то њихова бранжа, коју они добро знаду, шта све њихова трговина троши, те према томе регулисавати производњу, и набављати потребну сировину, они ће израђену робу спроводити кроз њихове трговине, они ће бити господари пијаце за њину робу, тим начином њима се осигурава успех у индустрији, њима се осигурава добра рента од рада, и на тај начин немогу имати бојазан за свој уложени капитал, као што се из овога види, ствар зависи од доброга схватања наших гвожђарских трговаца, ако оии буду имали у виду прво своје, па затим државне, и народне привреде, интересе, и добру вољу. Они ће разумети своју дужност и одазвати се својом високом позиву, учиниће жртве које се од њих траже, и помоћиће да се идеја оствари. Ја мислим да ће они схватити

тежас положај наше земље и да ће им као пример послужити еве оне моје чињенице, које сам напруд навео, па ће се солидарисати са мнош, да се ова индустрија што пре оствари, јер без ње нема живота ни спокојства. Да добијемо потребан капитал, као што сам рекао, треба приступити оснивању индустријских банака, и на тај начин, створићемо капитул, за остварење индустрије, и шта треба даље иредузети, ја ћу доцније изнети.

У нашој земљи велика је потрошња разнога посуђа, за то посуђе, ми немамо ни једне фабрике, нарочито за порцеланско-камено и стаккено водо-одних цеви, и цеви за канализацију, Ова врста индустрије припада по бранжи колонијалним и бакалским трговцима, они треба да предузму оснивање индустријске банке, за остварење индустрије посуђа, јер они ту врсту робе имају да спроводе кроз њине трговине, и они ће моћи регулисати производњу, према потрошњи, они ће одређивати цену робе, што значи, да њихови капитали никад не могу пропасти, тиме ће они истискивати туђу робу, из својих радња и трговати своје производе. Ја мислим, да ће наши трговци разумети и хтети да оцене овај високи заеатак, и да ће уложити пуно воље и труда, да оно дело остваре и тиме, подићи ће углед високом положају наших трговаца колонијалиста.

Код нас се највећом брзином увози и развија електрично осветљење и изводе се разна индустријска предузећа помоћу електричне енергије, зато се износе огромне суме новаца из наше земље. Ми у нашој земљи немамо ни једне фабрике ове врсте, зато је нама дужност, да се старамо да за ту врсту индустрије подигнемо бар 2—3 фабрике, како би се све потребе производиле у нашој земљи. За ту производњу спада дужност у првом реду на наше увознике — трговце електричним материјалом, јер је то њихова бранжа. На тај начин допринети ће користи себи, држави, и народу Ја мислим да ће наши трговци електр. тех. материјала, разумети своју дужност и постарати се да створе индустријску банку, како би набавили потребне капитале, и ако они све то схвате — да је умесно како за њих тако и за своју земљу, они треба да настану да се што пре оснује индустријска банка за производњу електричних материјала. Ја мислим да ће они схватити свој високи положај и дужност и уложиће сав свој труд и жртве, да што пре остваре и привреду у дело ову врсту индустрије, јер ће им то бити

света дужност према отаџбини преко које они немогу ћутке прећи.

Кожарска индустрија; Ми имамо кожарских трговаца и велико увозника и велико извозника и ја мислим да ови и једни и други морају имати у виду интересе своје земље, они требају знати да је нашој земљи потребно онолико индустрије, колико да подмирујемо наше унутрашње потребе, да не увозимо прерађену кожу са стране и то баш ону коју ми као сировину продајемо другим земљама, па је отуда купујемо прерађену по много скупљи новац и тиме чинимо, да наши занатлије немају начина са којим би могли сузбити конкуренцију страног роби, Ја мислим наши кожари трговци и једне и друге бранже, ово увидети и да оцене колику штету тиме наносе нашим произвођачима, народу и држави и кад све то, безпристрасно и правилно процене, онда се надам да ће се они солидирисати са мном, да што пре оснују инд. банке за прераду кожа, у толико колико је наша потрошња, а преостатак могу извозити, ово је њина бранжа а они могу бити пуно господари тој индустрији и на њима лежи дужност да ту велику улогу приведу у дело. јер ће тим учинити велико корисни себи, и својој земљи којој црети економска пропаса.

УЛОГА БАНАКА

У нашој земљи има велики број новчаних завода, — банка, али међу њима ретко се може наћи која индустријска установа, јер је то већином сва установа за давање новца на иенице под интерес а мало је које воде рачуна о народној привреди. Оваква неувидљивост и непромишљеност од стране управљача тих установа и њеног особља мора зачунити сваког искреног човека, који мисли добро овој земљи, јер се сматра да баш тиме установама управљају најпросвећенији и најкултурнији људи, а нарочито банкарски чиновници, који су највећи делови школовани у страним државама, и сигурно могли тако водити колко је богатство индустрије и видели су лепе украшене индустријске плате, уређене и украшене вароши, где има десет до петнајест фабрика, видели су, да се у тим државама стварају огромно велике фабрике, за најмању ситницу. У индустрији нема ништа ситније од игле и конца па и зато се стварају велике фабрике, које доноси земљи велики корист, све

то доведи човека да се зачуди и запита Зар код толико школованих и интелегентних људи у нашој земљи не-нађе се бар њих неколико предуктивних људи, да покрену питање за остварење индустријских предузећа и да се постарају да се оснују индустријске банке, са којима би имали могућности да се подигну фабрике у нашој земљи бар за оне крупне ствари од којих би имале много више и сигурне ренте, него од давања новаца под интерес, и тиме учинили би велике услуге својој држави и народу, али ја се надам да ће та наша интелигенција лако увидети своје раније грешке и да ће учинити све могуће жртве, те да се индустрија створи. Мислим баш да ће наша интелигенција најлакше и најбрже увидети оне опасности, у којима се наша земља налази и којој прети опасност од економске кризе, и да би се о томе најбоље уверили, нека загледају у биланс увоза и извоза, тамо ће видети да наш извоз подбацује, више од једне милијарде, што значи да више износимо новаца из земље. То значи кад један трговац или обични грађани, чини веће трошкове него што има прихода, онда он постаје презадужен и банкрот. зато ја се надам да ће наши банкарски и новчане установе, све добро промислити и увидети, да отуда и њима прети голема опасност, и да они неће дозволити, да наша земља и народ даље стоји на бсжјој вересији, ми морамо наше стање поправити, а тек онда кад наш извоз буде већи, од увоза, бар за пола милијарде, тек онда ће наш народ осетити благостање у својој престртној држави. Ми не можемо дозволити да наш народ у појединим покрајинама, умире од глади, и да чека да му држава купи хлеба и да напушта нашу земљу и да иде у туђу, те тамо тражи посао за себе и своје породице. Нама треба да томе народу створимо рада, да заради за свој живот и своје породице, несмемо дозволити, да се код нас ствара школован пролетаријат, јер је он већ на помолу, од кога прети највећа опасност, по друштвени живот. Треба добро премислити, колико треба један човек да потроши са школовање своје деце, да би им осигурао будућност, кад заврше школу, онда држава, нема где да га постави, јер су надлештва препуна, а буџет преоптерећен, па онда шта да ради, та наша омладина, на коју су њени родитељи утрошили и последњу пару, за спреме и спокојан живот, наједанпут, долази да нема државне службе ни спокојство. Држава не може њима

изаћи у сусрет, а родитељи исто тако немогу више да их издржавају, јер су на њих утрошили последњу пару за школовање, а они ништа друго нису се научили, да се могу издржавати, и онда им неостаје ништа друго, него да се одају ненормалним животу, или да сами себе одузимају животе. Износећи ове опасне чињенице, па наш народ и државу, ја мислим, да ће наши банкари, финансијери и све новчане установе, моћи умети да виде и оцене, све ове опасне појаве, које се виду око нас, па ће они учинити оне жртве, које се очекују од њих, да се зло лечи за времена, и тиме ће, отклонити, ову опасност, која њима и њеној имовини прети, а они ће то моћи отклонити на тај начин, да из сваке новчане установе, одвоје извесне суме новаца, за оснивање индустриске банке, не акције и свака новчана установа имаће извештан део акција, те индустриске банке имале би за задатак да подижу индустриска предузећа, за које се определило. Они би могли подизати фабрике аутомобила, гума железничких локомотива, железничког материјала, јер ја сматрам да су они у најбољој могућности, да имају средство да убрзо остваре такве фабрике, од којих би имали велику и сигурну ренту, јер такве фабрике, немогу никада бити без посла. Ја мислим да ће наши финансијери, умети знати да оцене све оне тешкоће, у којима се наша држава, и наш народ налази, и да оцене, те користи, колико, оваке фабрике доносе, не само за њих, него, и за народ и државу, па ћу се пуне готовности примити, ту моју идеју, и предузети енергичан корак, да је остваре и приведу у дело, а тиме ће овековечити, своја имена у српском народу, и оставити највеће успомене.

Оснивање индустријских банака, ваљало би извршити на овај начин. Свака од напред споменутих професија — бранжи, кад нађе за сходно, да приступи остварању неке врсте индустрије, било текстилне, или металне, они ће се тачно определити, коју ће врсту од поменутих грана предузети, да изведу, и према томе процениће, шта ће коштати подизање фабрике, набавка потребних машина и алата, инсталације покретна снага па ће то све, срачунати уједно и додати, још и обртни капитал према самој врсти индустрије, јер њих има, које траже већи обртни капитал, а има их које могу еконструирати, са мањим обртним капиталом, и свакојак, да неће бити, никада од штете, шта већи обрт капита-

ла. На основи свега тога, основаће се индустриска банка, са оним капиталом, који је унапред пројектован, и поделиће се на број акција, изабраће се привремена Управа, и ставиће се њој у дужност, да изради правила, на основи, којих ће се, подићи фабрика и прописаће се цела основа индустриског уређења на основу кога ће функционисати цео рад фабрике. У правилима ваља видети, да све стручне особе, техничко и административном, сви главни занатлије, који раде као фахмани, морају бити акционари ове фабрике, у којој се налазе. Сем тога, правило треба предвидети да све поменуте особље ужива један део процента са свој савесан и активни рад од чисте годишње добити, поред њихове плате месечне, или дневне. Овај проценат ће им се исплаћивати, по закључци годишњим рачунима, не једаред, и то тако треба унети у правила, да се и радницима свију редов. даје, сваког месеца извесан проценат, поред основне дневнице, и овај проценат да се ставља на терет дотичне израде, а ако напред поменуто особље, неби имао новца да одмах уплати, акције, њима ће се овај наплаћивати од сталне плате или дневнице па кад буду, исте уплатити, они ће постати господари акција. Ово је начин за стварања брзог и активног рада, за чување и штедњу друштвене имовине, јер сваки од њих ће се старати, да што више и брже уради, те да он има шта више зараде, то је начин, са којим, се служе све акционарске фабрике, на страни и на тај начин безбрижно успевају у своме предузећу. У правилима треба предвидети, да свака фабрика, мора имати, две дирекције и то административну дирекцију коју састављају акционари, техничку, која се саставља од стручно техничког особља од стручних и спремних инжињера за управљање радова индустријских и најспремнијих занатлија стручњака; треба у правило унети, да сваки онај занатлија стручњак, који пронађе неки бржи и лакши начин, у брзани предукције, рецимо убрзо дупло посао, или више пута, и на тај начин смања се цена изради, таква лица треба, фабрика да награди новчаним наградама, сразмером према добити; коју ће фабрика имати. А она лица која изумеду неку нову ствар. Фабрика има да му призна патент и да га од њега одкупи по оцењеној вредности само употребе и по личној погодби и на овај начин да ће се пуна воља оним велим и јачим умовима којих има доста код наших занатлија и тиме добиће се

доста новитета, који ће изазвати и веће радове и промет производње; Кад на оваквој основи израђена буду правила и потврди их г. Министар индустрије. Тада ће се изабрати Управа која ће представљати административну дирекцију фабрике, и она ће предузети даље послове на остваренју предузећа, прикупиће новац од уписаних акција, и давати на приплод Хипотекарној банци, док неприкупи толико, колико ће требати да се купи земљиште за фабрику, и за подизање зграда, а чим буде зато довољно новца; онда ће се приступити остварењу фабричких предузећа.

Пре него што ће отпочети подизања зграда, административна дирекција ће изабрати привремену дирекцију рада, коју ће саставити из једог доброг стручњака инжињера и 2 добра стручњака занатлија, па ће њима ставити у дужност, да они израде пројект Зграда, које се имају подићи и они морају означити сваку зграду, зашта ће служити и колико простора треба да заузима и при томе треба избегавати, све луксузе које зграда, само треба водити рачуна да су што угодније за рад. Ова дирекција је рада, имаће дужност, да препише све што је потребно за инсталацију дотичне фабрике, као машине, алате, справе, тако да радови могу одпочети, и кад све буде готово и постављена, на своје место, тада ће извршити пробе и поверити дали све сигурно и успособљено за сугуран рад, па ако је све тачно и сигурно, онда ће продужити рад, и примити постепено потребни број радника, тако да се постепено поучавају у раду, и када се изуче ако буде потребе, примити другу партију нових радника и са њима исто тако поступити и тако даље док се непопуни број радника, Ни кад не треба дозволити да се у радионице натрпава већи број неспремних радника, јер ће они искварити и упропастити започете послове и нанети друштву штете.

О ПОТРЕБИ ПОДИЗАЊА МАШИНСКО — БРАВАРСКИХ ФАБРИКА

Да би заинтересовани за металну индустрију имали довољне појмова, што шта би имало да се најпре оствари, ја ћу овде изложити, да треба, да се приступи подизању машинско браварских фабрика, јер оне могу израђивати многобројне гране металне индустрије, зашто треба настојати, да се у свакој области подигне по једна машин браварска фабрика, јер ми њи у нашој зем-

љи немамо, а за то артикле које су у њима могу израђивати, ми износимо из земљи огромне суме новаца. Подизање оних фабрика, може би се у почетку извести у мањој облику, а њихово увећање долазило би према развијању радова, и према томе оснивање и подизање фабрика, у самој почетку неће требати св њим великих жртава, јер се једна машинско—браварска—фабрика, може подићи са 5 до 6 милиона дирара. У овој фабрици имало би да се набаве и исталирају најмањи број машина, које су најпотребније за основане радове, и то од сваке сорте по један до 2 комада, и остали сви нужни алати и већи део машина, имао би се набављати доцније, кад се развију радови и укаже стварна потреба, за коју врсту машина, међу које би могле спадати и специјалне машине, за оне послове које немогу без њих да се извршавају. У машинско—браварским—фабрикама главну улогу играду ове машине и то: Машина за давање покретне снаге, чекићи парни или механички за искривање разних предмета и матризирање разних делова, сругови за траксовање и поравнивање, револверстругови за обраду ситних делова, бушалце—бормашине за бушање рупе, дељалице—рендисвски за поравнивање разних предмета универзалне фрасалице за сечење зуба, тестера за сечење метала, маказе за сечење дебелог плеха са машинским покретом, ексендер преса за одсецања материјала, хидрауличка преса за искривање и извлачење разних предмета, фрикионих, преса за искривања шупљих предмета, штос машина, вертикалних фрезалица, аутомат—фрезалица, ватрена тоцила, шлајфмашина за оштрење фрезова, тоцила за оштрење алата, вентилаторе за дивљење ватре, швајс апарат за заваривање предмета. Ове машине ваља сортирати према њиховој улози у раду, има их која може сама вршити своју улогу и која ће задовољавати потребу, а има их где треба 2, 3, 4 или пет, и према томе треба вршити набавку. Овака сортирана фабрика са машинама, она је сопствена да извршује многобројне послове у металној индустрији, она може у кратко постићи, да само изради за своје увећањеј машине у својим радионицама, она ће бити у стању, да израђује машине и за друге врсте индустрије, јер у свима Фабрикама ће се постићи, да се сконцентришу најјаче и најбоље радне снаге, која ће моћи дати оно што од њих индустрија тражи.

Машинско-браварске фабрике, имале би на првом

месту. задатак дн израђују све врсте брава, окова за прозоре, све врсте катанаца, све врсте алата за ручне радове свију наших занатлија, све пољопривредне справе алате. и затим може прећи на предузимање већих крупних послова, пошто се у напред поменутиим пословима потпуно успособе. За правилан и брзи успех потребно је, да свака машин-браварска фабрика има и своју ливницу гвожђа и метала, и зато оне ће бити дужне, да после успостављења фабрика ове, одмах подигну, јер без ливнице нема брзог рада и напредка. На овај начин прерадио би се бар оно старо гвожђе и челик, који нам трули по ђубриштима, милионима килограма, а за ово време, док траје у преради старо гвожђе и челик могле би се подићи у самом руднику пећи, где би се руда претапала и гвожђе олвајало и претварало у ново гвожђе, па би се железницама преносило у оне фабрике, које су већ инсталиране и ту би се прерађивало за стварну употребу.

За лакши и брзи успех, у металној индустрији, ваљало би оснвати неколико механичких фабрика, које би служиле за извођење ситних и прецизних радова. Те ситне и прецизне потребе су многобројне, а мени је тешко да их набрајам по реду, ја мислим да њих сваки бистар човек добро зна, али осим тога ми ћемо од тих фабрика имати још једну велику корист, што ћемо моћи у тим фабрикама спремити наш млађи нараштај, који ће се научити тачним и прецизним радовима, и ту ћемо моћи да добијемо ону стручну моћ и осигуран успех у извођењу металне индустрије а сем тога овакве фабрике лако би се могле претворити у фабрике пушака, митраљеца, револвера, аутомат-пиштоља, сабаља, што би све корисно послужило нашој војсци.

За остварење једне механичке фабрике, ја ћу изнети шта треба да се набави, и шта би све коштало из чега ће се видети, да за тај успех нетреба тако великих жртава. За остварења ових фабрика потребне су следеће машине :

1. машина за давање покретне снаге	1 комад
2. механички чекићи за искивање делова	2 "
3. Стругова разне величине за траксовање	5 комада
4. Тестере за сечење метала	3 "
5. Дељалице челика разне величине	3 "
6. Штос машина вертикална	1 "
7. Универзал. аутомат фрезалица	2 "

8. Копирне фрезалице	3 комада
9 Аутомат. фрезалице за поравњавање	4 „
10. Ручне фрезалице	4 „
11. Вертикал. фреза лица за удубљавање	2 „
12. Швајсапарат за заваривање	1 бак. „
13. Шлајф машина за оштрење фрезера	3 „
14. Хинтер апарат за потеривање зуба фреза	1 „
15. Бушалице-бормашине за бушење рупа	4 „
16. Хоризонтал-шлајфмашина за дотеривање предмета на тачну и прециз $\frac{1}{4}$ меру	2 „
17. Вертикална шлајфмашина	1 „
18. Подиршајбне за полирање делова	5 „
19. Тоцила ватрени мањи за поравнање	3 „
20. „ „ већи за стругање	2 „
21. Ексендер преса	2 „
22. Аутомат. револвер стругова	2 „
23. Обичних револвер стругова	2 „
24. Егаллизир тоцило	1 „
25. Вентилатора за дување ватре	1 комад
26. електрич. мотора за покрет осовина	3 комада.

Цео напред исписани комплекс машина могао би коштати по просечном прорачуну :

Машина за давање покретне снаге	1,371.000
Набавке свију алата и инсталације	525.000
За евент. потребе	107.000
За земљиште и подизање потребних зграда	<u>2,500.000</u>

Свега укупно коштало би око 4,500.000

Предњој суми новаца, требало би се додати још о-бртни капитал око 2 и по милиона, што би све изно-сило око 7 милиона динара, и то би требало за оства-рење једне механичке фабрике, која би могла да запо-сли до четири стотине радника и да прави годишње о-брт. од 15 до 20 милиона, и да нам толико новаца са-чува у земљи.

Метална је индустрија богата и рентабилна, она спа-да међу најрентабилнијим индустријама, и зато је за њу потребно да њоме управљају и руководе најспособнији људи, јер се код ње могу изводити радови на више раз-них начина, а да буду за једну исту ствар. Могу се упо-требити управо више начина који представљају бржу и спорију израду, а све то зависи од онога који руково-ди радом, јер тај мора добро познавати радну снагу са којом он — односно дотично предузеће располаже, он мора радове расподелити према његовим способностима радени-

ка, он мора знати шта му који радник са сигурношћу може израдити, на најбржи начин, с' тим да израда буде и добра и солидна. Исто тако има разлике и при машинској изради и обради, јер машински радови зависе од доброга разумевања: Машина има разних сорта; има их које могу вршити више разних улога у изради, њихне улоге ваља добро познавати и додељивати им према њиховим способностима ди и потребне операције најсигурније, најбрже и најбоље врше. За извршивање ових операција код машина потребно је још и доброг алата и форингтунге апарата са добром конструкцијом. За све то извођење потребно је још и добро смислити наћи најлакши и најбржи пут за њихово извођење и тек када ће бити брзе и добре продукције, а природно је да ће бити и добре ренте од предузећа.

Као што се види из ових неколико горњих навода за извођење овога треба тражити способне и спремне људе а ми их за сада код нас нећемо имати, већ оно мало што их имамо, имамо их само у занатлијама: и то код машин-бравара, пушкара стругара, механичара и ковача, који би могли бити творци металне индустрије, али и међу њима постоји велика разлика, јер њих има одличних занатлија који својим радом задовољавају човека, али они немају других особина да могу управљати и руководити радовима, они могу извршити само онај посао сами што им се повери да израде, а никако нису способни да управљају са већим бројем радника и да им даду директиву у раду, јер нису продуктивни, нису способни да организују рад, немају за то потребног ауторитета, немају ни довољно енергије. Често се пута деси да се у такве људе по неко превари, зато што у њему види спремног занатлију и нада се у њему успеху, и да му да рукује и руководи радовима и да заповеда. Овакви људи и ако су добри мајстори — занатлије кад се нађу на оваквим дужностима просто не умеду да се снађу те све што буде под њиховим надзором и управом просто неумешношћу упрапасте и самом предузећу створе штете. Међу занатлијама има лица који је по својим способностима као мајстор слабији од неког свог друга и колеге, али има услова који га успособљавају да он може и уме да руководи и управља радовима, јер он уме да мисли и има код себе продуктивности, добар је организатор рада, има довољно смелости, куражи и енергије, и такве занатлије праве

велике успехе у својим радовима и предузећима. Из ових разлога ни једно индустријско предузеће, не може се и не сме се упустити да се ослони на нека лица па ма како она била препоручена, и не сме им се дозволити да она воде и предузимају сама радове без икакве контроле дирекције дотичног предузећа.

УСЛОВИ КОЈЕ ТРЕБАЈУ ИМАТИ ОНИ КОЈИ РУКОВОДЕ РАДОВИМА И ПРОДУКЦИЈОМ.

Да би кандидат могао одговорити условима који се траже за управљање и руковођењем већих радова код предузећа, потребно је да познаје све построје машина, алата и друге фабричне инсталације, зашта која служи. Мора знати улогу сваке машине, шта се на њој може извести — урадити, мора знати добро цртеже свога рада, мора да зна конструисање алата, форитунге апарате за обраду сваке операције код рада, и да зна наскицирати и руковати да се израде; мора да зна направити план за израђивање свију радова, у плану треба да буду унети ови податци: Шта треба направити од алата, колико времена и колико радника треба да проведу на тој изради, колико за то треба материјала и каквог, колико ће израда алата коштати а колико материјала.

Да би се могло правилно извести ово испитивање и постићи циљ при избору лица коме се може поверити да у предузећу може руководити и изводити радовима потребно је да привремена Дирекција предузећа узме извештај број најспособнијих занатлија који по професији припадају оној врсти индустрије, коју имају да производе у дотичној фабрици и за које је Дирекција већ стекла уверење да су добри и да се могу узети у комбинацију као кандидати за испитивање и полагање испита за старешинска места. Таква лица примиће се и распоредити на разне послове да раде само на надлежним им пословима за месец до два, ценећи им рад, брзину рада, време за које је посао израдио, солидност израде као и од општег њиховог понашања и владања озбиљност како у раду тако и ван рада. На они који ту покажу најбоље све предње особине, њих и примати и дати им да руководе појединим партијама послова за које им додељивати десет до 15 радника да их они организују у свом послу и раду. Ту ће се они ценити какав им је начин рада, да ли су га извели на здравој основи — рационалној основи, и са колико озбиљности,

И само оне који се у томе поклажу да имају услова за тако веће извођење радова поверовати и веће количине за израду потребних артикала.

За што сигурнију и способнију продукцију дотичних артикала које дотично предузеће — фабрика има да изведе, а исти се имају поверити лицима који већ управљају извесним бројем раденика, потребно је да то лице као шеф дотичног одељења, где се под његовом контролом и надзором има предњи рад да изведе. Изради план и предрачун, у плану мора бити унето све што је њему потребно за извршавање повереног му задатка, ту мора означити колико му је потребан број занатлија, колико простих раденика и за које време посао треба да буде готов.

А у предрачуну ваља унети целокупан материјал за означени посао, колико ће килограма којег материјала требати и по којој цени. Сабрати коштање целокупног материјала, томе додати укупно колико ће коштати радна снага и колико ће бити дневно или месечно продукције. Кад све ово буде готово, тада ће план и предрачун предати Дирекцији на преглед и процену.

Од тог плана и предрачуна сависиће и његова способност, као и способност да има све потребне квалификације да може да управља са појединим радовима.

На овај начин фабрике и предузећа не само да ће имати спремне и способне занатлије и мајсторе, већ ће имати и одличне и способне организаторе.

Свака фабрика мора имати инжињере, нарочито машинске који надгледају и надстојавају да се правилно изврше сви построји и све инсталације машина, фабрика треба да има машинске инжињера стручњаке, који су способни да руководе и управљају радовима, фабричном производњом код нас таквих инжењера нема и неће их имати, све дотле, док ми не успемо, да имамо фабрике у нашој земљи, и зато ми имамо само теорстичаре, Према томе није кривица наших техничара што се они нису спремилли, да те високе задатке у погледу индустрије изврше јер нису имали где да се спреме те према томе стручно техничка спрема налази се једино код наших спемних занатлија и једино се ту може наћи моћ индустрије а на другој страни нема ослонца. Ја сам видео у страним фабрикама како се тамо спремају машинско инжињери, те да пистану практичари, да могу руководити индустријом. Код њих кад један свши машинску тех-

нику и дипломира, онда он изабере ону врсту индустрије, која се њему допада, па онда прими се као обичан радник при фабрици која израђује ту индустрију тамо ради и ту се усаврши у практичним радовима, на тај начин стече иокуство и практично знање, у томе му фабрика изласи у сусрет обраћа на њега пажњу и на његов рад и понашање и кад се увери да има доброга изгледа, да ће он показати добре резултате, онда му дају једну мању партију посла да он сам руководи радом, за тај посао да се сврши даду му потребан материјал, и раднике: све алате за поверени му посао, он мора сам да конструише и изради и тиме му се даје потреба да он развија свој мозак и научи да буде добар конструктор, врши поверени му посао, онда се цези на томе послу његово разумевање рада, узме се у оцену како је које конструисао и изргдио алате, па ако све то показује добре резултате, онда се њему повере већи послови.

Да му се једна већа партија послова да се под његовим руковањем—руководству изради, за поверени му посао дају му се до педесет радника, стави му се на расположење и потребан материјал. Све остало што му буде требало спрема сам са својим радницима, он конструише и даје у израду радницима, те они праве све потребне алате, а он надзирава и даје упсства.

Изводећи ове веће радове они му морају стећи најшире знање, јер ту мора да на свакој машини испита за које време може да траје рад једне операције, на сантиметар колико треба за целу операцију и колико у најбржем случају и колико у најспоријем случају и за израду прорачунавања увек се узима средња база. Тако треба да поступе увек при сачињавању плана и предрачуна, на тај начин ће се направити рачун свакога израђеног предмета. А то мора знати сваки онај ко се спрема да упрувља и руководи индустријским радовима. Сем тога он мора тачно знати у утрошак свију материјала, колико му чега треба за израду једног предмета, зато се узима увек у обзир и она количина материјала које има да одпадне при обради појединих операција. Зато у предрачун ставља, она тежина не обрађенога материјала, а не оно готовог предмета, и томе се још додају сви потрошни други материјали. То му је главна основа на којој треба да сачини план свога рада у предрачун коштања. Сем тога њеиу спада у дужност да зна улогу свакога предмета, који њему припада у надлеж-

ност, да се у његовом подручју изради? Какву улогу мора у својој функцији и каква издржљивост и тврдоћа мора бити код материјала од кога ће се предмет израдити, те да предмет буде сигуран и истрајан. Зато он мора да научи испитивање материјале механичким и практичним путем па тек кад материјал на оба начина испита онда га може употребити за оне предмете за које дотични материјал одговара по своји особинама.

Материјала има разних и са разним манамма, често пута дешава се да у једном материјалу, од једне Фабрике под једном марком и у једној вези, буде различитог материјала по својој калвоћи и издржљивости, има материјала прелик по дужини, има их не спојених на појединим местима, а има их који у себе садрже трвдих зрнчастих монокила, има их са трврдим знцима по средини и има их и такви који при ковању и калењу прскају. Све су ово мане које су штетне по раду и издржљивост предмета који се од оваквог материјала израде. Ове се мане највећим делом имају челик и врло се тешко проналазе зато се и испитују подре обичног још и механичким путем. Није довољно што се од некога материјала може израдити неки предмет, него је главно да израђени предмет буде и добар и издржљив. Нарочиту пржњу треба обратити приликом испитивања челика јер је он врло тежак за проналажење његових добрих и хрђавих особина. За испитивање материјала обратити што већу пажњу и испитати га и механички и практично, јер од каквоће материјала сависиће и прхдмети који се од истога израде.

Добр стручњак који води индустриским радовима поред порњих знања, мора цмати и способности да проценаује моћ и способност сваког свог радника, те да му према таквој способности и радеве — израде појединих предмета са сигурвошћу у израду повери. Нихе довољно да се предмети брзо израде, већ је главио да се израђују брзо и добро и од доброг материјала да буду.

Ово су услови, услови, које треба да има инжињер поред за руковођење и учрављање нидустрије, што значи, да он поред школе, мора знати и добро занат, и ако он успе и научи добро све, што је напредно он тада заузима велики позожај, и такви људи су код индустрије најбоље награђени, и за кратко време они постају највећи богаташи, и играју највећу улогу, у друштвеном животу, а ако непостигну жељени циљ, они

се упућују на обичне административно особље и помоћне особље.

У колико да сада знам, мали су артилериско технички заводи једнога инжињера са таквом спремом а то је био поч. г. Тоша Селесковић, који је свршио машинску технику, по свршеној школи спремао се у сртучним и практичним пословима, да би га могли искористити ^{по мисли} за свој рачун, јер су у њему видели велики ум и одличну вољу и енергеју за рад, али ваљда је случај тако хтео, он је био 1881 год, инжињер и руководио је радовима у Бечу у Ротввој фабрици. Та фабрика радила је у то доба муницију за наше пушке М, 80 и за пријем те муниције била је српска комисија, која је примала муницију за нашу државу а ту је се комисија убрзо упознала са Селековићем, и упознала је се са његовом спремом и способношћу и уверила се у његово знање, у то доба је наше министарство војно намером је биле да подигне и инсталира фабрику за израду муниције за маузерке пушке у Крагујевцу при Управи Арт, Техн. Завода. Наша комисија је препоручила г. Министр је то уважио и тржио званичним путе да г. Селесковић да пристанак и да се обавезе даће заиста извршити поверену му мисију, Он је дао пристанак и обавезу, не с тиме да се у његов посао нико не сме мешати, и све што затражи да му се стави на расположење и он је примио на себе пуно одговорност за сваке неуспех у раду, Овакве услове му је примпо на себе пуно одговорност за сваки неуспех у раду. Овакве је услове му је примио г. Министар војни 1882. год, поставио та је за машинског инжињера у Управи Арт, Техн. завода, и одмах је позват да приступи извођењу повереног му задатка. Кад је поч. Тоша Селесковић саопштио ту ствар коме дотадањем господару Роту и отказао му службу у његовој фабрици; њему је тада Рот понудио награду 30.000 динара да не напушта његову фабрику, и да нејиде у Србију: С тим да г. Селешковић за даљи опстанак у фабрици тражи плату колико год хоће и колико сам налазио за право. Тада је то све одбије г. Селешковић са наводом, да је он дао пристанак и да неће и неможе слагати своју државу и тако је г. Селешковић напустио Рота, дошао у своју земљу, јавио се на дужност и одмах приступио извођењу свога великога задатка, па и поред свију тадањих финансијских недаћа, ипак је он успео, да за непуне две године подиг-

не све могуће зграде за чаурницу и набави и изради све машине, које је морао набављати са стране и све што је могао за то време израдио овде, он је кантруисао и израдив. у заводу, за ту израду он је дао директиве и на тај начин му је чаурница била потпуно готова 1884 год, и рад је отпочео у највећој мери израђивање 100 до 120 хиљаде метака дневно, за маузерову пушку, поред пикадове муницији, која је тада рађена у већој мери јер су пикадове пушке биле у наоружању у 1885 год. Он је инсталирао нову упаљачницу за израду упаљача, за дебанжове топове. За ту радионицу он је набавио врло мали број најнужнијих машина са стране а ресто већим делом сам конструисао. Па до његовим руководством инсталирано је у заводу 1886-87 шрафнелница за израду Дебанжових шрапнела год. Он је инсталирао нову шрапнелницу за израду шрапнела за дебанжове топове и за њу је већим делом машине конструисао у заводу: 1888 и 89 год. он је подигнуо нову пиротехнику са најмодернијим машинама, које такође већим делом сам конструисао у заводу. Подигао више нових зграда за магационе и мање радионице. Исте године он је конструисао неколико нових машина и дао је да се под његовим руководством израде у заводу, које су биле послате у Париз на светску изложбу; и ту је био награђен његов рад са златном медаљом. Године 1890 и 91 он је подигао барутану у Обилићеву код Крушевца, за ту барутану он је конструисао најсавршеније трибине и све остале потребне машине овде у заводу у његовом поручју и коштало је много јефтиније него да је набављао са стране. У исто време, он је у заводу подигао нову пушкарницу и нову ливницу гвожђа коју је инсталирао са модерним пећима. Поред свију оволиких радова на државним пословима он је, још израдио планове за подизање 2 велика млина, који су подигнути у Крагујевцу под његовим руководством; За извођење ових великих и тешких радова и успехе ретко чувени у светској индустрији поч. г. Селасковића чинило је много, то, што је он био одличан практичар, Био је мирне нарави и прилагодан човек, он је знао да даје лепе поуке радницима. Њега никада није либило да стне за шрафштоком и да узме турпију и стуже и да покаже како ваља радити, од њега су занатлије исдрпали лепих поука међу које и ја спадам. Он није никад хтео да казни радника, хтео је само да га опомене је-

даред, два пута а ако дошло до треће опомене, тај радник морао је напустити сам посао и побећи. Њега су сви радници волели и поштовали, и сваки избегавао да га увреди и зато је он могао да прими тако брзе и велике усцехе у својим вделикам предузећима у 1892 год. поч. Селесковић био је изабран за Управника Београдског водовода, где је провео окл 7 година и, ту је за оно време навравио доста великих успеха. По његовим одласком из завода војна је индустрија много изгубила јдр је био незаменљив. Нестанак поч. Томе Селековића нестајало је постепено онај ваћи број добрих и спремних занатлија, који је он спремио за државне радове. Одатле је био азабран за професора машинско техничког факултета на великој школи у Београду где га је нашла смрт 1901 год. Он је служећи државу и Општину умрео као сиромах човек и да је он са његовим знањем служио прифатну индустрију, он би доживео највеће богатство.

Овај леп и узорити пример требао би да послужи нашим млађим машинским техничарима а нарочито сними из имућних кућа који би имали могућства да се издрже и да изаберу по неку врсту индустрије, коју они воле, и у којој мисле да се могу најбоље специјализирати. Па да оду по страним фабрикама, у Немачку, Француску, Енглеску, Белгију и Чехословачку, па да се тамо специјализирају у једној врсти индустрије и кад добро стекну знање да се врате у своју земљу помогну и остваре нашу индустрију, ту би они учинили велику услугу својој земљи и на тај начин они би постали највећи фахмани индустрије и убрзо велики и богати људи јер би им индустрија давала много веће ренте него што даје државна служба, а то што може у индустрији зарадити за једну годину то неможе у државној служби ни за 50 година ако часно врши службу.

Као што могу читаоци ове књиге видети ја сам изнео потребу подизање индустрије у нашој земљи, изнео сам и неоспорне доказе зашта је она нама потребна, изнео сам све оно што би имали да радимо, ту сам показао сувише широко поље за које би нам требало дуг низ година па да то све савладамо и остваримо, критиковао сам све досадање покушаје за остварење индустрије, указао сам доста лепих примера на које треба обратити пажњу и видети шта све могу учинити вредни и предузимљиви људи за своју земљу и народ, промислио

сам и нашао начина на које може најлакше и најбрже да се оствари индустрија и да се неоштети ни једна грана наше привреде, већ напротив да се побољша и осигура њој бољи опстанак. Пут којим ће наша држава моћи да се ослободи честих и тешких трзавица због разних елементарних непогода, које чине предвиђене издатке и тиме ремете буџетску равнотежу. Дуго сам се бавио испитивањем економске и финансиске кризе, која тешко притискује нашу државу и наш народ, и ту сам успео да пронађем откуда нас та најнесноснија несрећа настави, која нам прети да нас одведе у економску пропаст ако томе злу не станемо на пут, ето то су узроци и то ми је дало повода да ја о свему томе размислим и да тражим најлакши и најуспешнији лек те да се болесно стање наше земље поправи и привредна моћ постави на здраву основу. После дугога премишљања и размисљања нашао сам да лек треба тражити једино тамо одакле је болест поникла и то баш код оних бранжи који су својим непромишљеним поступком допринели овој тешкој кризи. Ја мислим, да они њу баш највише осећају, па ће се најбоље и најенергичније заузети да се оно што брже и боље излечи и тиме ћу спасти од пропасти себе, државу и народ. То ми је све дало повода да трговцима ставим у дужност да они буду први покретачи индустрије сваки своје бранже. Овим ја сматрам да сам испунио своју дужност која је мене припадала, да је извршим, као добар познаваоц индустрије и прилика у којима се налази наш народ, а сада има да изврши наша влада и државници то што стоји до њих. Они треба прво да провере све чињенице и наводе које сам ја изнео и да се увере де све одговара заиста истини, и ако нађу да је све онако и да се налазимо у једном безизлазном стању које нам прети да нас економски угуши, неко се нико не вара да ми имамо у нашој земљи неке индустрије. Сваки онај ко то каже јоко се вара и лаже, све оно што имамо то је сувише ситно и то ако нам подмири једва 20-и део од онога што потрошимо и да би се то могло добро видети, најбоље ће се видети из царинске статистике колико се годишње којих артикула у нашу земљу увози, ту ће се видети чист рачун и нетреба да се даље заносимо празним итањима о економској кризи. Наша земља може се казати, да је више богата него сирота, али у нерађа се но-

вац и он непада ни са неба, већ га држава сама права у толико му колико ће он имати вредност према другим држмвама. Истина је да у нашој земљи роди у доста покраина добро пшеница, кукурус, крмпир, виноград и т. д.... имамо још и прилично шуме, стоке од чега ми можемо рећи да тек помало животаримо али треба знати да и то све зависи од новца, ако има новца, да то све обради, стоку одхраи и т. д. онда можемо се надати да ће наш народ за наше производе, узети некоју пару и донети са стране те да подмиримо наше потребе, али смо ми нашим непромишљеним радом покупили новац од народа, и изнели га у туђе земље, тако да наш народ неме ни да плати да се земља обради, ни своју стоку да негује. Све ово стаје на размишљење Краљевској Влади и другим државницима и народним посланицима и ако су оди заиста прави пријатељи нашег народа, онда ће се постарати да то зло одклоне стварним радом а не лепим говорима у Скупштини, и зборовима: невреди ни празна обећања, само паметан и добро смишљен рад и то може да издигне нашу државу на достојну висину. Нека о свему добро премисле наши трговци велико увозници, нека добро загледају у своју, прошлост и садашност, па кад све добро премисле оида нека реше своју судбину и нека се определе, дали ће да ме оставе на божијој вересији или ће нзабрати бвљи и сигурнији пут за живот свој и своје породице. Ја мислим да су наши трговци интелигентни људи, а нарочито велико увозници и да су прошли већим делом по страним државама и да су тамо видели колико је богатство и индустрија па ће они умети све то да оцене и узећу на себе ону велику и свету дужност, да поднгау индустрију у нашој земљи, и да ће влади оставити потпуно слободне и одрешене руке, да она може склапати са страним држави уговоре најбоље, како може постићи, олакшати нашем извозу, у који имамо да полажемо највећу иаду. Нека трговци велико увозници, имају на уму, да нека и неможе бити у нашој земљи ни једнога закона, који би их могао наморати, да они уносе то што се може у земљи израдити, са стране, онда сва ствар стоји до њине добре воље и разумевања, да се они определе, дали ће они постати господари своје индустрије и прави трговци са својим израђевинама, или ће и даље остати измећари туђе робе. То је сад главно питање кога треба да реши

Краљевска влада, народна Скупштина, великоувозници. Они сви могу потражити и другогачина, да се неба-
ве индустријом али тај начин треба да буде сигуран.
Њима мора један пут да се осигура ова земља и народ
од сталних трзавица и та сигурност и гаранција може
се остварити само онда, кад видимо из биланса да је
сваке године донето бар са $\frac{1}{2}$ милијарде новаца више
него што је изнето за купљену робу на страну.

Кад унесемо за $\frac{1}{2}$ милијарде више у нашу земљу,
онда можемо сматрати да смо створили моћну државу и
народу благостање. Тада неће бити велике порезе, неће
бити пропалих трговаца, занатлија и све ће уживати у
општем добру и смањити број лопова и разбојника.

Немој нико да се превари и да каже да имају и
друге државе разлику између увоза и извоза и код њих
се казује по неки пут дефицит у извону, али те земље
имају јаке индустрије, ја то признајем да се дешава и
то, али те су земље које немају довољно људских и
стачних намирница и морају да се на веме снабду, на
другом месту немају довољно сировине у својој земљи
и мора да исту набављају са суране, али се у томе мно-
го разликује њина трговина, јер њихови трговци неће
унети у земљу оно, што се код њих израђује, и све оно
што би недостојало а могло се створити у њиховој зем-
љи они одмах створе и нежале никакве жртве, те фаб-
рике нису као печурке, на такав начин они увек брзо
поправе ону разлику између увоза и извоза и никада
недозволе, да се њихова народна привреда доведе у те-
жак положај, јер се код њих високо цени привреда и
народна моћ. Овај пример дај Боже да послужи и нама
да се и ми једаред опаметимо и да видимо шта нам фа-
ли и да поправимо тешке грешке коју смо учинили пре-
ма нашој земљи и народу.

Сад да се мало обратимо Вама занатлијама и прив-
цима; Ви сте они грешници, које увек прво погађа еко-
номским криза и новчана. Ви први њу морате осетити
на својим плећима, ма од куда да долази, ви морате
одмах осетити да се смањује Ваша продукцију и зарада
од које живите и тиме издржавате своје породице. Ви
сте принуђени да напуштате своје занатлије и лаћате се
другим послова који не спадају у Вашу професију те
не тај начин да зарађујете хлеба и тиме је изгубљено
и оно дружељубље кога су наши занатлије некада има-
ли, изгубљено је и међусобно поверење, многи су се

одали и неморалном животу. Све незгоде и пометње које владају између занатлија, долазе највише отуда што они нису могли увидети откуда долазе она несносна и неиздржљива стања, и довољно наш народ да тога да се ретко који родитељи решавају да даду децу на занат.

Свему томе много су допринели наши државници и меродавни фактори, јер су они доношењем земаљских закона, узели у обзир само оне занатлије, које се налазе у државној служби, било војној или цивилној, јер су тим законима, дали већа права, и боље осигурали, глумце, музиканте и многе друге од мање вредности, него што су занатлије, без којих нема живота у овој земљи. Нико се не треба и несме да се противи, што су осигурали глумце, музиканте и остале, јер треба свакоме да живи и за свој рад да буде пристојно награђен, али ваљало се водити и мало рачуна о занатлијама о њихној улози, треба знати колико муке занатлија претрпн издржи док постане способан радник. Један занатлија коме држава поверава рад а многима и државне имовине, које износе по неколико милиона, тражи се, од њега, да све што он уради и нарави буде исправно и добро, да сву му поверену имовину очува, зато он сноси моралну и материјалну одговорност, и зато треба да буду боље награђени и осигурани, тако се поступа свуде у страном свету. То је узрок да највећим делом занатлије који су спремни и способни уклањају се из државне службе и траже бољу будућност на другој страни, јер неће да трпе неправду која им се причињава са разних страна. То је узрок, због којег се, често пута наши спремни и способни занатлије одаду неморалном животу; пићу, преварама, обманама, неки примању мита, неки у антидржавни елеменат, јер су увређени на разне начине од државних чиновника. Ето тако се упропашћују наше најјаче радне снаге, тиме се заводи економска и финансиска криза, од које ми сви бслујемо, и од које се морамо што пре лечити, да нас не угуши то је узрок због кога је наше министарство војске и морнарице било приморано, да за своје радове у Арт. Техн. Заводу потражи и доведе извесан број занатлија са стране, те да они омогуће да изведу радове и да зато награде дво и тро дупло боље него наше најспособније занатлије.

Сад да скренем пажњу нашим занатлијама да је сазрело питање подизања индустрије у нашој земљи. Ми

морамо што пре имати остварену индустрију у оноликој мери, у колико да подмиримо домаћу потрошњу. При остварењу индустрије, треба да се строго води рачуна о занатлијама спремним и способним, и да се увек награђују за њихов смишљен рад. Они треба сами да измишљају, и старати се да убрзају рад, и продукцију. Као што се може из предњих ставова видети, ја сам се старао да код индустрије, сва њихова питања расправим на преведеној основи, тако да сваки може према својој спреми, и способности, да заузме место које му припада, и да за свој рад буде награђен, а сада остаје да о свему томе размисле наше занатлије, и помогну остварење наше индустрије, јер то ће стајати до њихове добре воље и њинога труда, и енергичног рада ја мислим да ће они сами да оцене од какве је потребе за нашу земљу индустрија па ће се зато и припремити, да сваки њен покрет дочекају са пуно воље и одушевљења, да ће сваки изаћи у сусрет, и учинити, све оно што може и што до њега стоји, да се што брже и боље оствари индустриска предузећа. Наши занатлије требају, знати да нашој земљи треба индустрија и да се иста што пре мора остварити и да се од њих очекује да са пуно предусетљивости прихвате и помогну остваривање; да сматрају инд. предузећа као највећу светињу, јер у свакоме такome предузећу, наћи ће велики број занатлија и радника посла да заради за себе и своје породице. Занатлије и радници треба да се старају да отклањају сваку политику од рада, јер рад и политика немогу заједно, треба увек да је рад највећа светиња и без њега нема живота. Има код нас доста политичких шпекуланата, који своју каријеру хоће да заснивају преко занатлијских и радничких леђа, они то чине по скупе жртве наших занатлија и радника, јер ту налазе необавештену и непресвећену масу, коју заносе са разним обећањима, онима који нису остварили и које воде ту заведену масу у коначну пропаст. Таки лажни апостоли треба наши занатлије да се у велико уклањају, од њих и да увек имају у виду да су ти њини упропаститељи, и да они нарочито њих воде у пропаст, тако како би они увек имали гласаче за собом, и њих се ништа нетиче што су они голи, боси и гладни, зато треба да сматра сваки занатлија, и сваки радник, да је рад пречи од свега другога, и да се без њега не може живети, и да сваки свој посао савесно сарађује, јер му је ту једина

будућност, а политиком може се бавити само колико му грађанска дужност налаже. Занатлије треба да организују своје удружења занатлиска, тако да сваки има своје, професионално удружење за себе и да имају своје управе. Тако ова удружења треба да постоје у целој земљи, и да имају савез централну управу и Скупштину, тако да сваки занат буде засебно организован, да може бринути и чувати своје интересе. Сваки занат за себе треба, да одржава чешће своје конференције, треба да на њима расправља сва питања и начине о побољшању свога заната, да износи све оно што шкоди и смеће напрет њиховог заната, да упућују своје другове на солидан и поштер рад, да преко власти забрањују и сузбијају сваки бесправан и несмишљен рад, који би штедио угледу њиховога заната, зато треба да имају и занатско привредни лист преко кога треба све критиковати и објављивати и рекламирати, треба имати и часопис преко кога ће публиковати све новитет, који се пронађу и израде у целој земљи, и сва ова индустрисна предузећа наше земље, тако да сваки грађаник може знати где се шта може израдити и набавити.

На завршетку ове моје књиге ја ћу наменити, да сам уложио доста труда да изнесем све оно што је потребно, нашој земљи и што се може остварити, само треба више воље и труда, па ћемо све постићи и ја се надам да ће ово моје писање уредити жељни плод које ће нашој земљи донети спас.

Марта 1928. год.
Крагујевац

ФИЛИП И. ПЕТРОВИЋ,
надзорник пушкарнице у пензији

Одговор на примедбу Министарства Трговине и Индустије од 8. јуна 1928. год. Бр. 9116-VII.

У мом рукопису напоменуо сам на два — три места колико је обичним занатлијама потребна школа и зато нисам третирао нарочито стручну школу, јер сам видео у страним државама да свака већа фабрика има специјално своју школу у којој спрема подмладак за њене радове како стручног тако и техничког и административног особља, те према томе сматрам да нарочитих стручних школа и не треба да постоје, јер ће фабрике кад се подигну код нас, то исто урадити за свој рачун, јер ће у истим спремити потребно особље за себе и своје радове а за то ће и избирати и саме кандидате који најбоље услове имају за те школе.

Еснаф Свију Заната за Варош Крагујевац и Срез Крагујевачки под Бр. 698 од 30-IV-1928. год. прегледао је рукопис и нашао је: Да је како за занатлије тако исто корисна и за привреднике и према томе је проценио као корисну за све врсте привреде као индустрије и занатства.

